

ЛИСТИ

ДО ПРИЯТЕЛІВ

**LETTERS
TO
FRIENDS**

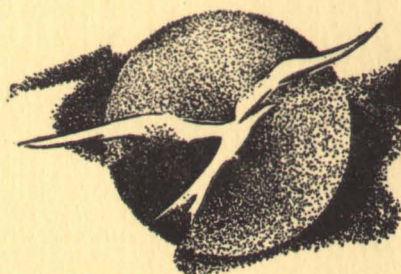
Листи до ПРИЯТЕЛІВ

LETTERS TO FRIENDS

Листи до ПРИЯТЕЛІВ

LETTERS TO FRIENDS

1957—1958

Мистецькі обкладинки Зенона Голубця

1959—1960

З М І С Т:

Роздуми про оправдання життя (передова)	1
Остап Тарнавський: Сумління нашого часу	3
Р. Срібний: „Сердите” — „нецікаве” — „тверезе”	10
О. Мар: Мандрівник абсолютного	15
Пісенний скарб України	23
І. Крилов: Нове видання: М. С. Грушевський	26
Розмова крізь залізну завісу	29
Приятель: Мистці — виставки	31
До Шевченківської річниці	34
З світу науки:	
Ігор В. Зелик: Думка одиниці та збірна дія	36
МШ: Національний характер (Д-р Б. Цимбалістий)	40
Аннали УВАН в США (Пам'яті М. О. Ветухова)	45
М. І.: Між революцією і провідництвом	46
О. Ол.: Де Голь, архієпископи, генерал	50
Як народжувалась самостійність Індонезії	50
Справи Публіцистично-наукового Інституту	52
М. Шлемкевич: Дискусія і про дискусію	53
З книжок і преси (Будда проти Маркса, Правда вийде на верх, Мовчання)	60
Прислане до редакції	61
Чому?	63

РОЗДУМИ ПРО ОПРАВДАННЯ ЖИТТЯ

Наші пісні і розмови переповнені смутком та скаргами. Може спробуємо подумати про щастя людини?! Не про інтенсивну розкіш, що в короткі, добрі хвилини п'янить душу. Але про щастя погідного дня, просвітлений спокій людини, що багато зазнала і тому лагідно приймає те, що несе їй життя.

Чи може людина, що думає, бути щасливою? Сучасні мислителі, письменники, мистці звичайно говорять нам про загубленість людини, про її душевну тривогу, тривогу істоти, кинutoї випадком у світ без глузду і без цілі. Чи може бути щасливою українська людина, що думає, яка опріч непевностей і тривоги, спільних усім людям, несе в душі ще власне страждання? Вона ж двічі покинута: — в світ, як кожна людина, але вона ще викинута з батьківщини на світову вулицю, а в її рідній хаті розпанується чужий супостат.

Поранені болем світу і власним горем, живемо в духовому підсонні нарікань і безнадії. Наша сучасна поезія в вільному світі постійно повертається до понурих настроїв світу, наша проза — мистецька і публіцистична — далі задивлена в пекло тюрем, концетраків і війни, що з нього вже двадцять років тому ми вийшли. Це зрозуміле. Розквітлим садами і весняним пташиним щебетом радісно коротко. Ми привикаємо до них і тоді сприймаємо їх як щось, що нам належить. Але брак, але недостаток відчувається нами як болюча кривда.

Тож пробуймо говорити про розумне щастя сучасної української людини. Чи воно можливе? Де його джерела, його скарби?

Створив Ти нас, щоб ми йшли до Тебе, і неспокійне наше серце, поки не спочине в Тобі — писав колись св. Августин. Блаженні ті, що йдуть прямою дорогою до — всією душею прийнятого — Бога. Але наша доба — це доба непевностей і людина висне між історичною дорогою віри і сумнівами модерної думки. Де ж для тебе, бідна душе, опора проти розпачу? Де тобі шукати оправдання життя, його розумного змісту?

Ми залюбки говоримо про наш скарб свободи. Одначе цього мало. Порожнеча в свободі мучить до розпуки, доводить до саможубства. Одні з-поміж нас заповняють ту порожнечу достатком і уживанням, радістю тіла, які, неначе обильно заставлені столи квітками, прикрашаються дрібними успіхами, малими осягами в політиці й культурі. Людина, що думає, мусить заповнити порожнечу в свободі глибшими змістами, добытими з власної душі. Ми перейшли і пробились через усі пекельні ворота

нашої доби, і — як каже поет — при всіх тяжких досвідах Бог дав нам можливість висловити наші страждання: — за себе і за тих, що тієї можливості і свободи не мають. Там, в Україні, тільки іноді і ледве показується людське обличчя в ліричному признанні, скромному і тихому як билина, щоб хтось не розумів його як недозволене самоутвердження внутрішньої людини. Там та людина пробує від обридлих, наказних фраз втекти в історію. Даремне, і там чекають згори накинута рами і розвідка офіційної критики. Свою ненависть до тиранів пробує розрядити людина в образах царських заслань і знущань, таких подібних, іноді таких блідих у порівнянні з тим, що творили і що творять теперішні тирани. Вкінці людина втікає в технічні, міжпланетні утопії, якими переповнені журнали, щоб там знайти трішки чистішого від обов'язкової марксо-ленінської задухи підсоння. Промінчики щирих почувань ледве пробиваються крізь ідеологічні тумани. Там є втеча в історію, втеча в утопію, втеча від дійсності. Але немає цілої, сучасної людини. А нам дана можливість заглиблюватись у душу тієї цілої людини, очищувати й визволювати її, об'єктивуючи біль, сумніви, тугу в мислях, в мистецьких образах, в організаційних формах життя; робити це за себе і за них, за українську людину взагалі.

Це наш скарб, що його як біблійний раб нечестивий ховаємо, кожне окремо, кожне в самоті, чи в малому, замкнутому колі. Ми переростаємо привичні, організаційні форми нашого життя і духа, наші ідеології політичні, мистецькі, світоглядові. Знаходити нові — це велике завдання, і щоб його виконати, мусимо вийти думками з концентраків і заслань, і стати віч-на-віч із нашими днями і нашим теперішнім життям. А захоплення здобутками мислі і мистецтва світу і засвоювання їх будуть аж тоді не школою, не доброю і корисною, але тільки учнівською підготовою, коли ті здобутки зуміємо пристосувати для просвітлення і виявлення сучасної української людини, тієї, що не живе одним хлібом, її душі, її внутрішньої суті.

Тут може спитаєш, бідна людино, який глузд у цій роботі, коли весь світ і життя не мають глузду? Та чи такий понурий погляд це вже неоспорима і остаточна правда? Сучасне знання піддає нам не тільки сумніви, але і зброю проти них. Воно повчає, що це не вперше в історії людського духа появляються візії кінця світу і людської культури. Після доби розгубленості і зневіри наставали епохи свіжого життєвого пориву, нових визовів і творчих піднесень. Не має оправдання наївний оптимізм, але так само і песимізм не має права називати себе сдиною можливою філософією наших днів.

В славному творі-різьбі Огюста Родена підводиться з мармурової скелі вгору „Рука Господня”, а в ній „він” і „вона” в любовних обіймах. Не знаємо, чому Божя рука зведена вгору: — чи щоб жбурнути ту дрібку людського щастя в пропасть небуття? чи щоб роздавати і потрощити той сон людини? чи може

СУМЛІННЯ НАШОГО ЧАСУ

Альберт Камюс — це контроверсійна постать нової світової літератури. Уродженець Альжиру — Камюс став французьким патріотом і активним діячем французького резистансу в час останньої німецької окупації Франції. Камюс заперечував будь-який сенс людського життя, заявляючи, що життя може мати значення щойно тоді, коли усвідомити собі, що воно не має ніякого значення. Та саме Камюс у наш хаотичний час наново відкривав і наново реформував принципи демократії, обороняючи віру в гуманізм, віру в людину. Камюс, який ніс палке слово до французького народу підчас важких часів окупації, саме був у постійній внутрішній боротьбі. Відкидаючи християнство, він постійно завертав до принципів християнства. В одній із промов до монахів Домініканського чину він сказав контроверсійні слова, в яких скривається вся характеристика Камюсової душі: «Якщо християнство песимістичне відносно людини, воно вповні оптимістичне у відношенні до людської долі; а я навпаки, песимістично дивлюсь на долю людини, та все ж я вповні оптимістичний щодо самої людини».

Цьому великому гуманістові нашого часу припала вийнятова роля. В ідейному й політичному розгاردіші нашого часу, Камюс шукав опертя для людського існування, шукав того стрижня, який міг би тримати людину на життєвій дорозі, шукав віри. Вже від наймолодших років Камюс мусів зводити бій за своє власне існування, що був боєм за існування людини. З юнацьких років він набавився двох хворіб: туберкульози і комунізму, і з обох цих хворіб вилікувався. В постійній внутрішній боротьбі, немов середньовічний праведник, що серед проб і спокус знаходив шлях до святости, Камюс перейшов від вбогого сироти до докторату філософії, від далекої Альжирської провінції на вершки Паризького політичного і літературного світу, від вбогої кімнати матері-вдовиці до пантеону лавреатів Нобелівської премії.

Коли в 1958 році Камюс ненадійно згинув в абсурдному автомобільному випадку, він — не зважаючи на свій молодий вік (44 роки) — був уже викінченою індивідуальністю, визначним письменником і діячем, до якого слів прислухався людський рід, від кого очікувало людство нової правди. І хоч Камюс не дав точної розв'язки тим проблемам, що він їх поставив перед людиною, то він поставив ці проблеми так відважно і пристрасно, що інший французький письменник, Франсуа Моріак, назвав

щоб охоронити мрію про щастя покровом ласкавої долоні? Доля не відома, але двоє людей в її руках шукають і може знайдуть щастя...

Глибокий мистецький символ: похвальна пісня красі людського шукання щастя над пропастью непевності.

його „сумлінням молодшої генерації”, а журі Нобелівської премії, присуджуючи йому це найвище літературне відзначення в 1957 р., заявило, що Нобелівська премія належить Камюсові за те світло, яке він кинув на проблему, що її ставить у наш час сумління людини.

В чому те сумління нової людини? Жах перед нігілізмом, який вийшов із 19. сторіччя, і перед тиранією, яка характеризує першу половину 20. сторіччя, привів Камюса до ствердження, що злими духами теперішньої Європи були Гегель, Маркс і Ніцше. Історики філософської думки загально признають, що найбільший вплив на новітні напрями у філософії має Гегель. Цей німецький філософ мав потужний вплив не лише на ініціаторів трьох найпопулярніших філософських напрямків сучасності: на марксизм, екзистенціалізм і інструменталізм, але й панував деякий час над думанням засновників таких „технічних” рухів, як логічний позитивізм, реалізм та аналітична філософія. І Маркс, і К’єркегор (Kierkegaard) і Дюї, і Рассел, і Мур — це учні Гегеля; найбільше характеристичні для них думки зродились під впливом, чи теж у боротьбі з філософією Гегеля. А філософія Гегеля — це абсолютний ідеалізм, спертий на ідею про діючий Дух Всесвіту, це віра в абсолютну ідею, чи — популярно кажучи — в Абсолют. Діалектика гегеліанської філософії із такими поняттями, як теза, антитеза — знайшла застосування в історіософії Маркса, у вченні про боротьбу клас, де капіталістична класа є тезою, пролетаріят антитезою, а результат цієї боротьби повинен дати синтезу. Маркс перевернув діалектичний ідеалізм Гегеля у діалектичний матеріалізм. К’єркегор знову ж виявив зацікавлення естетикою, мораллю і релігією. Маркс і Конт цікавились суспільствами і суспільними рухами. К’єркегор заглибився вповні в екзистенцію, в індивіда, в конкретну людську істоту. Тому то найвищий ступінь людського існування у К’єркегора релігійний, але він визнає право свободної волі індивіда дійти до цього найвищого ступня. Шлях людини визначений дороговказами: естетична поблажливість для приємностей, етичний респект для морального закону і релігійний культ Бога. На цьому шляху людини є психологічні перепони, які можна оминати лише закінченням цієї мандрівки. Ця мандрівка і означає напругу людини перевищити саму себе. Тут і початок екзистенціалістичного зацікавлення внутрішнім життям людини. Тут теж і починається зв’язок між екзистенціалістичною філософією й екзистенціалістичною літературою.

Головною постаттю екзистенціалістичної літератури є, без сумніву, Жан Поль Сартр. Народжений в 1905 р., Сартр прийшов уже після Шпенглера, автора „Упадку Заходу”, який, як і цьогочасний історіософ Тойнбі, вчив про еволюційні фази цивілізації і заповідав упадок західної культури, який на зміну прийде цивілізації Сходу. Та не лише книги, нова філософська думка попереджує виступ Сартра; він один із тих інтелектуалістів, які зазнали знищення і в духовому і фізичному значенні

внаслідок другої світової війни. Вже Достоевський, Ніцше, К'єркегор, а далі й Кафка виявили велике зацікавлення темними емоціями, асуспільними особами. Та Сартр вийшов на сцену тоді, коли не лише розбито будівлю Абсолютного Духа Гегеля, але коли захитано всі основи думки, коли зруйновано стару віру, а на її місце не поставлено нової.

Насправді є два екзистенціалізми: один — християнський із Ясперсом і Марселем, і другий — атеїстичний, до якого можна зарахувати Гайдегера і який репрезентує Сартр. Сартр стверджує, що нема Бога і людина не була створена; тому вона не має ніякого пляну, ніякої цілі — крім того, щоб розвивати себе власною вільною дією. Таким способом Сартр ставить екзистенцію вище за суть. Поперше: нема ніякої ідеї, чи зразка, що на їх подобу наша особовість мала б появитись, а по-друге: ми самі творимо суть-есенцію, розвиваючи себе за своїм власним бажанням. Людської особовості ніхто не створює. Сартр стверджує, що найперше існує людська особовість, а далі вона сама себе створює. Тут і зародок того, що деякі з екзистенціалістів говорять про абсурдність людського існування.

Думка про абсурдність життя чорною ниткою пронизує творчість Альберта Камюса. Камюс — це колишній однодумець Сартра і його близький приятель. Він вийшов на літературну арену, коли Францію огорнув найвищий розпач, у розгарі другої світової війни, і вийшов із вантажем нігілізму. Духове обличчя молодого Камюса характеризує його філософський есей „Міт про Сизифа”, написаний в 1940 р. Тут Камюс розкрив і обґрунтував доктрину абсурду. Камюс атеїст, але він, як інші інтелектуалісти, знає, що людський розум не може пояснити причини і цілі людського життя. Ця свідомість штовхала і приводила одних інтелектуалістів до релігії, других до комунізму. Камюс плентався за комунізмом, його перше оповідання „Чужинець” віддзеркалює його ліві погляди. Але есей „Міт про Сизифа” ставить проблему людського існування на вістрю меча. В перших словах есею письменник стверджує трагічно, що „Правдиво, є лише одна поважна філософська проблема, а саме самовбивство”. Нема Бога, нема ніяких вартостей у людському житті, тоді людині залишається лише вірити в абсурд, і лише ця віра в абсурд тримає людину при житті, не допускає її до самотності. Але, як сказав критик Бравн, Камюс — це персональність із двома обличчями. У філософії він віддзеркалює відчай і знаходить розв'язку в абсурді, але в житті він людина відважної дії, людина, яка в найбільш небезпечних ситуаціях резистансу бореться за справедливість і чесноту. Саме тут вартість Камюса і саме тут підстава називати його сумлінням нашого покоління. Форма есею притаманна Камюсові; його остання книга „Упадок” має більше з есею, як з роману і в цьому жанрі письменник, який у своїх творах головну увагу кладе на філософські проблеми, особливо проблеми етики, знаходить найкращу можливість вислову. В есеї „Міт про Сизифа” голос Камюса

прозвучав відважно і переконливо для покоління, що втратило віру в Бога і в моральні підстави життя. Камюс стверджує у своєму скептицизмі, що життя може мати значення лише тоді, коли людина пізнає, що воно не має ніякого значення. Як ілюстрацію до цього ствердження, Камюс навів міт про Сизифа — того мітичного грецького героя, якого за його скупарство під час царювання в Коринті боги покарали по смерті невикональною працею в Гадесі: йому призначено котити вгору камінь, який постійно скочувався в долину. Таким надаремним Сизифовим трудом вважає Камюс змагання людства. На канві цього стародавнього міту Камюс висунув модні екзистенціалістичні питання того порядку: Якщо нема Бога, то під чієм духовим проводом людина діє? Якщо нема ні гріха, ні пекла, то чому людина така трагічна на землі? Якщо нема ніяких перспектив, то пощо взагалі йти вперед?

Така чіткість викладу розпачу казала поколінню, що жило в депресії, в поневоленні ворожою окупацією вибрати Камюса своїм провідником, від якого сподівалось воно дороговказів нової віри. І Камюс виправдав ці сподівання свого покоління: він пішов власним шляхом шукання, намагаючись у час переваги нігілізму і терору знайти вихід. У відомому романі „Чума” (1947), що здобув Камюсові світовий розголос (роман перекладений на 17 мов), письменник вже на шляху знайти моральну силу людині, і він знаходить її в гуманізмі. Роман оповідає історію альжирського міста Оран, яке навістила чума, загрожуючи смертю всім мешканцям. Тема алегорична, письменник має на увазі апокаліптичний жах, який навістив нашу землю в час другої світової війни, що теж загрожувала загальним знищенням людства. Проблема роману — окрема людина. Головна постаць роману — це лікар, який взяв на себе обов’язок боротись із смертю, що її несе чума. Та становище лікаря ускладнене. В нього дружина лежить хвора у лікарні в іншому місті. Перед лікарем моральна проблема і він не йде за голосом любови, але залишається на своєму пості в ізолюваному місті. Хоч автор не хвалить цього великолюдського вчинку лікаря, то все ж він підкреслює силу вільного сумління людини вибирати самій собі трагічний шлях життя. Роман, як згадано символічний, і Камюс насвітлює соціальну етику, нав’язуючи до політично-соціальної ситуації, так: „Всюди на землі шаліє чума, всюди є жертви і це залежить виключно від нас самих, щоби вступити у ряди борців з чумою”. Роман дістав високу оцінку, нагороджений премією „Гран Прі де Крітік” і він вказує, що письменник песиміст починає знаходити шляхи для позитивної розв’язки проблем людського життя.

Багато уваги присвячує Камюс театрові. І роман „Чума” був перетворений для сцени під назвою „Стан облоги” в алегоричному задумі, де чума уособнювала поневолюючу тоталітарну силу, якій може принести кінець одиниця, що переборє страх і зможе посвятитись. Камюс розвиває психологічний театр аб-

страктними, моралізаторськими алегоріями. Ось трагедійна сцена з 17. сторіччя „Непорозуміння”, в якій мати і донька — власниці заїзду, вбивають і граблять приїжджого гостя. Виявляється, щоб вбитий гість — це їх син і брат, і обі жінки накладають на себе руку: мати тому, що вона „переживала відродження смутку через любов”, а сестра, щоб „не зустріти більше огидної людської любови”. Ось драма „Справедливі” про атентат російських революційних заговорників на російського князя в 1905 році, що більше у формі діалектичної розправи, як сценічної дії розгортає проблему „справедливого вбивства”. Драма „Калігуля” про божевільного римського володаря, який у своїй тиранській самовпевненості міг задовольняти своє бажання „досягти неможливого”, виявляє великий талант Камюса, як драматурга, а він був теж прегарним режисером і актором. „Калігуля” йшов ще недавно перед смертю Камюса в театрі у Парижі в поставі самого письменника. Камюс переробив для театру роман Достоевського „Біси” (Бесы), як теж і підготував адаптацію для театру з роману Фокнера „Реквієм для черниці”. В останньому часі Камюс викінчував драму, в якій героєм Дон Хуан і Фавст в одній особі.

Та вся сила Камюса в його проникливій думці. Нова після „Міту про Сизифа” книга есеїв „Повстанець” (1951) звертається від самовбивства до вбивства, вбивства, доконаного в імені майбутньої утопії. Ця книга прямо протимарксіська, проти неї заявився Камюсів приятель Сартр і вона довела до того, що в 1952 р. Камюс зовсім розійшовся із Сартром саме в питанні комуністичної ідеології. Камюс поставив відкрито питання комунізму, обвинувачуючи його у вбивствах в імені майбутньої утопії: Чи ціль освячує засоби? Як це можливе? А що освятить цю ціль?

Камюс пішов далі. Він заявив, що кожний революціонер стає гнобителем або єретиком. І тепер Камюс має сумніви щодо визначених вартостей, але він уже відійшов від нігілізму, що характеризував його ранні думки. Він заявляє: „Може бути кінечним боротись проти брехні за четвертину правди. Така наша терпіршіня ситуація. А цією четвертиною правди для західної цивілізації є свобода. Без свободи можна піднести важку індустрію, але не можна зміцнити справедливості і правди”.

Тут сумління нашого покоління устами Камюса заговорило найчистішою мовою. Найширше насвітлив Камюс проблему моралі, яка лежить основою його думки і творчості, в останньому романі „Упадок”, що приніс йому в 1957 р. найвище літературне підзначення Нобелівську премію. Героєм роману є паризький адвокат Жан Баптіст Кляманс, який все своє життя старався жити примірно, але в тім вигіднім розумінні, коли людина поліє чинити добро для ефекту, ніж для самого добра. Кляманс спеціалізувався у складних правничих проблемах, особливо радо приймав справи вдов і сиріт і ніколи не брав заплати від убогих. Був порядною людиною в тому розумінні, що здібний був

завернути з дороги, не зважаючи на свій поспіх, щоб допомогти сліпому перейти вулицю. Та все ж таки — стверджує Камюс — Кляманс проклятий. Причина, чому він проклятий і не може бути спасенний, у релігійному розумінні, — давня, а саме біблійна: на ньому тяжить Адамів первородний гріх. Центральною темою роману, який можна радше вважати романістично-філософічним трактатом є — як заявив самий автор — дівчина, що кинулась у Сену. Адвокат Кляманс оглядав цей випадок і не поспішив дівчині із поміччю (він радше приготований чинити добро, для ефекту, а не для самого добра) і звідти його самооскарження. Повість починається розповіддю героя Кляманса, коли він уже втік від життя статочного громадянина в Парижі, і сидить у кафе, при набережній в Амстердамі. Його розповідь — це сповідь перед зустрічною людиною, самообвинувачення. Закінчується „Упадок” маркантним зверненням Кляманса до дівчини, якій він дозволив був спокійно потонути: „О, молода жінко, кинься у воду щераз, щоб я мав нагоду вдруге спасти нас обоє... Вдруге?! Ех, що за ризикозна думка! Подумай, що її треба розуміти дослівно, що треба її виконати. Бррр! Вода така зимна! ...Та не журися. Це вже запізно. Це завжди буде запізно. ...На щастя!”

Герой роману — це типовий герой наших днів: допитливий дух. Йому каже автор зробити відкриття, що нема невинної людини на землі, тому теж людина не сміє осуджувати другої людини з погляду абсолютної рації. Коли екзистенціалісти типу Сартра виходять радше з логічного думання Декарта, в Камюса відчувається глибина Паскалевої думки. Але Камюс атеїст, тому його шлях такий важкий. Нова людина Камюса — це складний характер, це „замкнений малий всесвіт, в якому людина сама собі король, папа і суддя”. Письменник стверджує, що „для кожного, хто самотній, без Бога, без учителя-провідника, — тягар життєвих днів нестерпний. Тому кожний мусить вибрати собі вчителя, Бога, що був би в його стилі”. Моральна основа людського буття найбільше турбує Камюса, не зважаючи на те, що він відкинув релігійну мораль. Ще в романі „Чума” один із героїв роману питається: „чи може хтось стати святим без Бога?”. Та все ж таки роман „Упадок” має багато релігійних ремінісценцій. В самій основі, як теза трактату лежить релігійна правда про первородний гріх людини. І Камюс повторює її, коли стверджує у своєму романі, що кожна людина має на собі вину. Навіть Христос, коли вмирав на хресті, вмирав у свідомості, що він був причиною смерти немовлят, яких вирізав Ірод, коли Христові батьки вивезли його у безпечне місце. Христові постійно вчувався плач Рахилі. І в цьому ствердженні продовження трагічної думки про марноту людського життя. Що ж для людей міт про Страшний Суд, коли страшніший за нього цей людський суд, сама свідомість лютини. І тут говорить сумління, якого Камюс став виразником. Людина звикла обвинувачувати інших, стараючись вибіляти себе. В концентраційному

таборі в Бухенвальді — розказує Кляманс в „Упадку” — один француз рішуче домагався дістатись до урядника табору і зложити скаргу, що його привели у табір неповинно. „Я не винен — говорив цей француз своїм співтоваришам недолі, дивлячись на них, як на людей, які справедливо відбувають кару. — Мій випадок зовсім виїнятковий”.

„Ми всі виїняткові випадки — стверджує Камюс. — Кожний із нас доказує, що він не винен, доказує за всяку ціну, навіть обвинувачуючи все людство і саме небо”.

Камюс — це модерний письменник. Його проблематика — це проблематика модерного інтелігента. Час Абсолюту повалений, повалений старий порядок, коли — як каже польський письменник Гомбровіч — людина жила в упорядкованому світі з вірою в Бога-Батька, який веде її за руку підчас земної мандрівки. Нова людина побачила свою самоту. Камюсів „Міт про Сизифа” говорить одну незаперечну правду, що кожна людина мусить починати життя від початку, кожна мусить перейти свій трагічний шлях, який тим більше трагічний, коли перед ним нема ніяких перспектив. Герой „Упадку” розпачає:

„Сам я в огидній кімнаті, сам у в'язничній клітці і сам змушений рішати перед самим собою і перед осудом інших.”

„Упадок” — це крок у напрямі, де письменник міг знайти джерело віри, без якої людина розгублена. Сама проблема цього твору — в загальному релігійна. Екзистенціалізм покладається занадто на людину, на її інтелект, визнаючи одночасно обмеженість цього людського інтелекту. Тут і заворожене коло. І хоч Камюс не знайшов шляху до релігії, то він віддає увагу релігії, навіть заявляється у справах релігії, говорячи, що релігії на злій дорозі, коли намагаються моралізувати, тоді, як справою релігії повинно бути очищення. Та й ім'я героя — Іван Христитель занадто нагадує релігію, і занадто натякає на релігійне оновлення, щоб не підозрівати, що саме шлях шукань Камюса міг знайти розв'язку в релігії. Роман „Упадок” написаний у формі звернення, немовби сповіді. І сама проблема людини, на якій тяжить первородний гріх, якого вона не в силі позбутись, бо це вже так дано, — дуже відбігає від екзистенціалістичного твердження, що людина існує без ідеї, без плану і сама створює свою особовість. Можливо, що Камюс ніколи був би не дійшов аж так далеко, але його щирі сумніви, сумніви людини високого інтелекту і глибокої щирости вказують, що цей допитливий дух нашого часу шукав оновлення і шукав його там, де можна віднайти Бога.

Колись французький єзуїт П'єр Русло сказав: „Людська душа не знайшла себе: вона постійно себе шукає. І цей рід відсутності самого себе в собі — це найкращий знак, який характеризує стан людини на дорозі, яка веде до Бога”. Альберт Камюс безперечно новий шукач, що в наш трагічний час вийшов шукати правди. Він тим більше трагічний, що вийшов у час, ко-

„СЕРДИТЕ“ — „НЕЦІКАВЕ“ — „ТВЕРЕЗЕ“

Це визначення, що кожне зокрема або всі разом мали б дати характеристику сучасного молодого покоління. В місячнику „Овид“ знаходимо дві статті на ці теми: Яромира Левицького: Українська сердита генерація (грудень 1960) і Богдана Рубчака: Про сердитих і про генерацію (січень 1961). Статті не тільки цікаві й цінні змістом, але — що досить рідке в нашій журналістиці — написані особливо добре.

Що це є та „молода сердита людина“, порода, що її перший автор бачить в усіх цивілізованих країнах із СРСР включно? Вона „незадоволена, егоїстична, сварлива, протестуюча і безідейна“. Артур Кестлер називає духове обличчя сучасної молоді ідеологією безідейного матеріалізму, або ідеологією власного городника, в якому твереза і добре фахово вишколена сучасна людина хоче жити тільки для себе і своєї родини...

Відомий уже нашому суспільству поет, Богдан Рубчак, відповідаючи на цю статтю, називає те наше ніби-сердите покоління просто „нецікавою генерацією“, генерацією неутраального кольору і неутраальної температури, сірим поколінням, від якого ні жарко, ні холодно, яке не любить думати, бо „пощо ангажувати той неприємний процес, коли можна послугоуватися квазі-соціологічними, „ніби-вченими“, велемудрими фразами, які так дуже притаманні сучасним публікаціям саме „ідеологічної“ молоді“. Дійсно зрушити те „нецікаве покоління“ може хіба „великий баль“, але він проблем того покоління розв'язати не може...

На щастя — пише далі Рубчак — те молоде покоління, та „нецікава генерація“ має й своїх „сердитих людей“, що трохи старші за пересічного молодого нецікавого і стриманіші за „старих“, без комплексу меншецінності і без фальшивої гордості,

ли нігілізм опанував людські душі, і тому його слово могло стати проповіддю.

Після творчих борсань, після злиденних днів Камюс в 1957 році отримав не лише найвище літературне відзначення, але й отримав спроможність спокійно зажити і передумати проблеми, що його постійно турбували. За Нобелівські гроші він закупив собі дачу біля місцевості Люрмарен, зійшовся з дружиною і разом з чотирнадцятирічними близнюками осів на селі. Та не лише думка абсурдальності життя переслідувала Камюса, само життя потвердило на особі Камюса доречність його візії. Справді безглузда смерть, як висловився один французький академік, постигла найвизначнішого речника голосу теперішньої людини, створюючи навколо письменника, який намагався знайти опірний пункт і суть в абсурдності життя людини, новий міт, який напевно житиме віками.

Остап Тарнавський

людей, що тверезі... Автор, як виявляють цитовані прізвища, має на увазі коло літератів і інтелектуалістів, які головню гуртуються довкруги журналу „Сучасність”.

Хто знає тільки своє, той і цього свого не знає. Тож для порівняння і доповнення до наведених вище слів Кестлера візьмемо ще характеристику сучасного молодого покоління в Німеччині у іншого автора, характеристику подану не „старшим” Кестлером, але одним із представників того молодого покоління, Едвардом Кронебергом, автором роману „Дер Гренцгенгер”.

Богдан Рубчак тільки мимоходом ужив окреслення „тверезий”. Воно домінує в характеристиках Кронеберга. У молодого покоління сильніше розвинута „свідомість тіла”, звідси й мода, яка не так скриває, як відкриває форми тіла. Разом із цим почуттям тіла йде „радість власним тілом” і далі зв’язаний з нею погляд на статевість, яка для цього „тверезого” покоління є чимсь, що має бути використаним. — „Танець перестав бути товариською забавою і не є якимсь підозрілим засобом для якоїсь означеної цілі. Ні, танець став самоціллю, чимсь замкнутим у собі, він не виходить поза себе. Оп’яніння — це не відповідне слово; тут не йдеться про те, щоб душевно зворушуватись, навпаки, йдеться про те, щоб зовсім забути про душу, про те, щоб віддатись ритмові музики, в якій мало з веселої забави і яку тяжко відрізнити від прецизного ритму машини”.

„Розкошування власним тілом, включення в машинові процеси, в яких немає погідности забави, — я розумію це як (очевидно несвідоме) прийняття нашого щораз більше технічного століття. Між працею в лінії, їздою мотором і рак-енд-ролем немає суттєвої різниці. Важне тільки прийняття і ствердження цих процесів”.

Відношення до батьків? Повна речевість без емоцій. Зберігається кліше, зовнішня форма любови, свідомо зберігається те кліше, але „ні сліду справжньої любови, і ні сліду справжньої ненависти”. Внутрішня байдужість і що найбільше: трішки співчуття.

Відношення до праці — подібне. Праця це „джаб” задля грошей, а не покликання. Покликання, якщо ще збереглися де його сліди, ховається в приватному житті, воно є тільки „габбі”.

Держава — це анонімна організація порядку. Вона потрібна, але не викликає ні захоплення, ні ненависти. Немає й національного почуття. „Більшість молодих людей сьогодні не є патріотами”. Так само байдуже відноситься те покоління до світоглядних питань. Воно готове боротись проти світоглядової диктатури Східньої Німеччини, але не в ім’я іншого світогляду, тільки задля повної свободи від усякого світогляду взагалі. Щастя це не мусіти рішатись. „Свобода в позитивному окресленні це завжди бути отвертим, завжди в руху, гнучким, завжди діяти тільки під випадку до випадку, від моменту до моменту, ніколи задля понять і ідей”.

Релігія? — Те покоління ніколи не назве релігії опіумом чи

вигадкою священників. Але — християнство? Все це добре, тільки я не відчуваю релігійних потреб...

Автор, до речі: теолог, вірить, що це приходить до голосу нове покоління, яке він безумовно признає і навіть із захопленням описує. „Нова людина: — вільна від пересудів, вільна від принципів і чужих для дійсності ідей і ідеологій, людина вільна від примусу суспільних законів і політичних ресантиментів, людина, що існує тільки в актуальних відношеннях, що перескакує від однієї можливості в другу, людина отверта для всіх можливостей, неприв'язана — отже завжди рухлива і в руху, свободна для кожної нової зустрічі в кожному новім моменті, людина наставлена на те, щоб признавати свого ближнього, отже свободна як ніколи досі і повна сподівань як ніколи перед тим”.

Три образки, три характеристики. Українські подали ми тільки короткими натыками, бо хто цікавиться справою, легко може знайти і прочитати ті статті. Німецький приклад подаємо докладніше ще й з причин, що їх пояснимо пізніше.

Як ми це бачимо? Передовсім є небезпека спрощення проблеми через узагальнення, через користування поняттями без точніше означеного змісту і засягу. Таким загальним поняттям є й поняття молоді. Це ж не збір однакових одиниць, не маршова колона в оджеві і духовім однострою, але це сфера найбільших можливостей і різноманітностей. Загальні характеристики прикривають ті різноманітності і цим викривлюють дійсність. Ті загальні характеристики схоплюють тільки риси хай великої частини, хай більшості, хай маси молоді, але поза тією більшістю і поза масою є ще окремі люди і є зародки організованих меншостей, які уявляють собою іншу, може протилежну, може ціннішу породу, що в недалекій будучині потягне за собою і масу. Особливістю наших днів є те, що навіть у сфері молоді поки що саме та безоблична більшість, та масова пересіч, ні тепла, ні зимна, неутральної температури і неутрального кольору, на дає тон. А пересіч це безвладна маса, для якої названий Кестлером „безідейний матеріалізм” це щось подібне до сили тяжіння для фізикальної маси. Якщо немає відповідної протидії, вона неминуче котиться в долину.

Це бачить Богдан Рубчак, коли робить різницю між молодю людиною з приватного городчика і справді „сердитою” молодю людиною. Правдоподібно тільки як приклад між іншими цитує він осіб найближчого собі, молодого, трішки „старшого”, духового гуртка.

Прикметності сучасної молоді, як на це звертає увагу Кестлер, і що цитують наші автори — це загальне явище всіх цивілізованих країн. Знову тільки частинна слухність. Мода справді неначе зараза не знає кордонів, і рак-енд-рол помімо всіх засудів пробився і поза залізну завісу. Та це тільки поверхня, якою або головню якою живе та бездушна, масова пересіч. Пси-

хіка маси всюди споріднена, аж індивідуальності, аж творчі меншості дають вираз глибшим верствам душі, характеристичним притаманностям окремих народів, і крізь них пробиваються до знову спільних, загальнолюдських глибин. Отож під однаковою в усіх модною поверхнею зберігаються далші душевні нюанси, різні в народів, що перейшли через різні історичні досвіди й переживання. Правдоподібно інакша ментальність, напр. американської молоді і інакша німецької, молоді народу-переможця, на верхах добробуту й потуги, і народу, що скинутий з верхів потуги довго жив, і сьогодні в східній третині живе, в упокоренні й тісноті.

І тут причина, чому німецький приклад для нас повчальний. Наші досвіди й переживання знають також і верхи надій і пропасті катастроф. Німецька молодь у пересічі, в масі відкидає всяку зв'язаність принципами, ідеологіями. Це її „твереза”, несердита постава, це її протест проти страшної ідеологічної неволі націонал-соціалістичної доби. Це, скажім, здушена сердитість, що правдоподібно в українській підсовєтської молоді розряджається хай рак-енд-ролем, аби не наказним дозвіллям. І це той настрій, що появляється і в нашої, на жаль рідко „сердитої” молоді в вільному світі, якої батьки і вона сама до недавна були стиснуті догматичною ідеологією організованого націоналізму. Все це зрозумілі і нормальні реакції.

Але інша справа розуміти, а інша справа прийняти щось як спасенну новість. Тільки брак історичної перспективи може проказувати таку ілюзію. Подібну реакцію „нової” людини, „нової” молоді пережили й 20-ті роки після першої світової війни. І тоді „радість тіла” і його утіх, свобода і незв'язаність розумовими поняттями, славились і широко практикувались. Тоді вони ще не відрікались ідеології і може в тому і чар тих років, якого часто позбавлені втіх наших днів. Тодішня життява настанова знаходила ідеологію в свіжому в той час, життєрадісно інтерпретованому ірраціоналізмі. Бергсон, Ніцше, Фройд — це прізвиська, що повторювались інтелігентною молоддю. Сьогодні після того, як і однобокий ірраціоналізм виявив свої смертельно грізні небезпеки, а нової ідеї, поза песимізмом екзистенціалізму, немає, „радість тіла” молоді масової пересічі така „твереза”, каже німецький автор, така сіра в порівнянні з 20-ими роками: — розкіш змислів... в лінії... під ритм машини...

Свобода нагої людини, що позбулась тісної одежі, свобода духової порожнечі. Її можна прийняти як реакцію проти неволі наказних ідеологій, що духа й життя тримали в кайданах, але прийняти тільки як перехід, поки з'явиться нова ідея, нове оправдання життя, і потягне за собою все живіше й цінніше в суспільстві.

В якому місці цього процесу знаходиться наша молодь в вільному світі? Повертаємось до проблем, від яких ми вийшли, проблем порушених двома авторами в двох статтях „Овиду”. Назвати ту масову молодь „сердитою генерацією” не можна, так

як і не можна їхніх попередників — хоч як вони на цьому настоюють — називати сьогодні „революційною генерацією”. Можливо, що те окреслення „сердита” це тільки вилиняла, пристосована до обставин революційність минулих десятиліть. Коли справді тверезо дивитись, то і та молодеча сердитість, як і революційність середнього покоління сьогодні це тільки вивіски для прикраси. Ніякої сердитости, ніякого патосу немає, є холодна байдужість, прикрита обрядовим кліше. Відношення тієї масової інтелігентної молоді до визнаваного нею, колись революційного партійного націоналізму подібне до вище описаного відношення німецької молоді до релігії. Мовляв, націоналізм — так, це добре, хай буде, признаватись до нього це нині найлегша справа, не вимагає ніякого зусилля, ніякого напруження думки, не викликає ніяких конфліктів, тож масово сунемо туди, але... коли щиро признались, не відчуваємо „націоналістичних потреб”... Тільки що відваги признались до цього немає!

В нашій ситуації така постава небезпечніша, ніж для німецької молоді. Вона, та німецька молодь, стоїть на своєму ґрунті, а її свобода наготи і порожнечі може бути передумовою обнови, очищення місця від давнього баясту. Для людей без рідного ґрунту, в діяспорі, „твереза” байдужість до всього поза „великим балем” це може найгладша дорога до заповнення тієї порожнечі чужими змістами, це брама відходу від українського світу. Байдужість, що втікає від ідейних зв'язань, може знаходити для себе й ідеологію: — студенти (пише один із цитованих українських авторів) погорджують „старшими” за їх політичний примітивізм і інші гріхи. Але це не змінить того, що гарно висловив інший німецький автор, Зігфрід Ленц: „Свобода байдужого — це свобода раба... Своєю погордою він бунтується, своєю байдужістю він визначає межі своїй долі... (Це зрозуміла байдужість советського колгоспного раба... ред.) Вперте „ні” може й вистачає на те, щоб заглушити власну совість; але в деяких моментах такий байдужий мусітиме зрозуміти, що через постійну бездіяльність переносимо цвинтарі в наші серця”.

Філософ, що ним особливо захоплювалася молодь початку нашого століття, Фрідріх Ніцше звертається до таких свободних у порожнечі: Хочу бачити вашу владну думку, а не те, що з вас знято кайдани. І в українського поета-мислителя, Івана Франка, є опис тієї свободи в порожнечі, в байдужості, коли на місці ідеологічних „казок” найвищою ласкою стає „м'ясо стад і масло і сир”, оте життя з моменту на момент, від випадку до випадку, без понять і ідей. Але як тільки серед тієї душевної пустелі, про яку говорить Франко, пролунав поклик нової владної думки, в одну мить із лінивих, байдужих душ створився „люд героїв” готових до дальшого походу.

Було б спрощенням питання, коли б ми пробували заспокоюватись перспективою близького гепп-енду. Мовляв, байдужість масової пересічі і „сердитість” живіших осіб і гуртків — як у поемі Франка — це знаки, що той поклик нової ідеї не да-

МАНДРІВНИК АБСОЛЮТНОГО

Світ наближається до критичного пункту своєї історії. Всі знаки вказують, що находимось в останній фазі підготовки до вирішальної боротьби на життя і смерть. Але вся трудність ситуації лежить у тому, що проти себе не стоять два гетерогенні світи. Це ясне, коли усвідомити, що комунізм не наринув на нас із зовні; що комунізм, це не чуже тіло, що впроваджене з зовні, загрожує організмові гангrenoю. Бо тоді радикальна дія буває все успішна. Клич „Ганнібаль перед брамами” не має тої мобілізуючої сили, яку він мав колись, коли два відмінні світи стояли проти себе. Комунізм — це не причина критичної ситуації, а внутрішній наслідок зтяжних, гнильних процесів у світі західної цивілізації. Комунізм, чи проблема комунізму, це тільки інший аспект тієї самої цивілізації. Життя комунізмові дав той же самий західний світ, коли він, через цілий ряд ідейних відречень, створив духову порожнечу у своєму нутрі. У цю порожнечу, у світ, який навіть ті, що розчарувались у марксизмі і вернулись назад до нього, називають світом „без характеру, без віри, без надії”, вдирається з усією силою і посвятою нової релігії інша ідея, комунізм, заповнюючи уми і серця людей, що готові віддати працю і життя для нової візії побудови кращого світу.

Коли розглядати комунізм не передовсім як економічну си-

лекий... Навпаки, завданням цих роздумів було пригадати багатство можливостей, що дримають у суспільстві, його різних верствах, у групах в середині тих верств; пригадати на те, щоб уникнути заскорих узагальнень і щоб в обличчі тих можливостей не попадати в настрій передчасного пригноблення, але також не ширяти в сферах знову ж неоправданих надій.

Р. Срібний

П. С. Останнього місяця поруч отієї егоїстичної, сварливої, протестуючої, безідейної, нецікавої, тверезої і т. п., заговорила і інша частина молоді. Ось приклади: Ідея „корпусу мира”, основаного президентом Кеннеді, ідея, що „має закликати достатніх молодих американців, яких називають то байдужими, то консервативними, розкошлюбцями і бітниками, до справжньої жертви” — вже має тисячі зголошених. Ті молоді американці обов'язані жити на рівні населення країн, які обслуговуватимуть... Другий приклад ширший: На форум молоді, влаштованім „Нью-Йорк Гералд Трібюн”, виступало 37 студентів і студенток різних європейських, азійських і африканських країн. Там була мова не про „свідомість і радість тіла”, зрештою такі прозумілі у здорових, молодих людей, але про проблеми світогляду, демократії, сумніву й віри, релігійності при повній толеранції, і навіть деякі мрійницькі, далеко „не тверезі” високки, при всій своїй наївності, мали ідеалістичні нотки.

Р. С.

стему, але як відмінний світогляд із силою інтегрувати життя на нових принципах і цінностях, то стає видимим, що його майже релігійний характер атеїзму — це реванш за розводненість і розм'ягченість релігії християнства, що продовж довгої історії творило базу для спільних моральних і культурних цінностей і якого етос навіть у зісвітщеній формі був побудом, що веде і дає напрямом. Бо це було християнство, що досі інтегрувало всі прояви людського життя в живучу духову спільноту: християнство, що давало основи тому, що ми називали і чим ми втішалися як західньою цивілізацією.

З тої перспективи комунізм це реванш за практичне безвір'я професійного християнства, яке тепер заперечує себе через глибоку пропасть між тим, що християни проповідують, і тим, що вони практикують.

Усупереч дешевій пропаганді, подиктованій мотивами короткодистансової, безпосередньої, політичної доцільності, що в комунізмі хоче бачити тільки форму російського імперіялізму, комунізм — це в першу чергу ідеологія, наладована всіми емоційними елементами релігійної віри в новий, кращий світ. Комунізм, усупереч всій дрібноміщанській істерії, це найбільш динамічний рух наших часів. Усі переконані комуністи — це люди, що глибоко тужили за ідеальним світом, де людина не була б осамітноною. Тому, що християни не вміли підійти до людини в конкретний спосіб, реалізуючи християнський ідеал братерства, розчарована людина повернулася до марксистського братерства людей без Бога. Вона віддала Марксові усю силу своєї посвяти і свого служіння, що в християнському світі повинно було належатись Христові.

Але іспиту не видержало не християнство, але не видержали його християни: їхня пересічність, літєплість, їхня туга за забезпеченням, їхня байдужість до правди і справедливости, до людської долі і до того всього, що не має безпосереднього відношення до їх особистих користей, чи політичних користей етнічної групи, з якою вони зв'язані.

Якщо ця оцінка нашої ситуації правдива і якщо християнство має відіграти свою роль у віднові цього світу, то ясно, що не можливо позбутися абсолютного, „твердого“ атеїзму, поки перед тим не позбутися фактичного безвір'я, практичного. „м'якого“ атеїзму тих багатьох християн, що твердять і маніфестують, що вони вірять в Бога, але які живуть і ведуть себе так, як би Бога не було.

Ледве чи можна знайти в світовій літературі християнську душу, якої життя і творчість — перманентний і пристрасний протест проти тієї саме християнської пересічності, фарисейства і несправедливости в християнському світі — були так тісно сплестені, як це знаходимо в особі Леона Блюа, цього „новітнього Йова на купі гною модерної культури“.

У часах, коли католицизм у Франції переживав свої найтяжчі хвили під ударами модернізму, Леон Блюа був живою, палаючою монстранцією віри і кричущим визовом декоративному християнству. Він був невідгідною пригадкою, що релігія, яка дрімає на м'яких подушках буржуазної вигоди, це перверсія живої віри і заміна її на фарисейство.

Його призначенням було терпіти ціле життя, терпіти невисловно і зазнавати невдачі за невдачами. Він терпів від скрайнього матеріяльного недостатку і він терпів від душевних мук, саме тому, що він був духовою істотою в світі, який глузував із всього, що було духове. Але якраз через це, як для сучасників, так і для наступних поколінь, він став втіленим свідченням, що не зважаючи на натиск модерного існування, яке роздавлює людину, право на внутрішнє, духове життя мусить бути збережене.

Свою простотою і щирістю, а водночас непересічністю, що була просвітлена глибокою вірою, він революціонізував і перетворював душі, з якими входив у контакт.

Ось малюнок: „25 червня, 1905 року, двоє двадцятилітніх дітей піднімались напівтемними сходами, що вели на гору до Сакр-Кер. Вони несли в собі ті страждання, що є єдиним серйозним продуктом модерної культури, і певний рід активного розпачу, просвітленого тільки (вони не знали чому) внутрішнім упевненням, що Правда, за якою вони голодували і без якої було майже неможливим для них прийняти життя, відкриється їм одного дня. Вони були кволо піддержувані свого рода естетичною моральністю, в якій думка самогубства — після експериментів, що залишились, щоб їх спробувати і які правдоподібно були за гарні, щоб увінчатися успіхом — здавалось обіцувала єдиний вихід. Тимчасом завдяки Бергсонові вони очищали свої уми з псевдо-наукових забобонів, на яких вони годувались в Сорбоні, хоча вони були вповні свідомі, що бергсонівська інтуїція була нетривалою охороною проти інтелектуального нігілізму, що був логічним вислідом всіх модерних філософій. Врешті вони дивились на Церкву, закриту від їх зору безглуздими упередженнями і зовнішньою поставою багатьох „право-мислячих“ людей, як на твердиню багатіїв і всесильних, в яких інтересі було задержати „темноту середнєвіччя“ в умах. Вони прямували до дивного жебрака, який, не довіряючи всім філософіям, вигукував божеську правду з верхів домів, і який, бувши католиком інтегрально послухним, засуджував свої часи і тих, які мають своє потішення тут на долині, з багато більшою свободою, ніж усі революціонери в світі. Вони були страшенно тривожні непевністю, що вони зустрінуть — вони ще не були звичні до літературних людей генія; зрештою, це було щось зовсім підмінне, за чим вони тепер шукали. Ні сліду тільки цікавості не було в них, але інше і тяжче почуття сповняло їх душі: співчуття для неохороненої великості.

„Вони переступили малий, старомодний город, а тоді увій-

шли у скромний дім, якого стіни були удекоровані книжками і гарними образами, і спершу зустріли велику, білу постать ласкавості, що вражала своєю мирною шляхетністю — це була мадам Леон Блюа. Її дві малі доні, Вероніка і Магдалина, гляділи великими, здивованими очима. Леон Блюа видавався майже полохливим, він говорив дуже мало і дуже низьким голосом, намагаючись сказати щось важливе до своїх молодих відвідувачів, щось, що не розчарувало б їх. Що він відкрив для них, того не можна сказати: ніжність християнського братерства, цю дрож водночас і милосердя і боязні, що захоплює душу накарбовану любов'ю Бога, коли вона стоїть обличчям до другої душі. Блюа показався нам протилежним до інших людей, що закривають під дбайливо удержаним біливом чеснот товариськості тяжкі хибі в речах духа і багато невидимих злочинів. Замість бути побіленим гробом, як фарисеї всіх часів, він був огнем осмаленою і затемненою катедрою. Білина була в середині, в глибині кивота.

„Коли вже переступлено пороги цього дому, всі цінності були переміщені, наче якимсь невидним вимикачем. Ми зрозуміли, а принаймні відчували, що існує тільки один, справжній смуток — не бути святим. І все інше уступило в сумерк, як несуттєве”.

Тих двох молодих людей — це Жак Марітен, тепер один з найвизначніших християнських мислителів і його дружина, Раїса. Для їх обох Блюа був хресним батьком після їх прийняття до Церкви.

„Я ділю своє життя на дві гостро і глибоко розділені половини, ту, що попереджає мою зустріч з Леоном Блюа, і ту, яка слідує після неї”, так зізнав інший хрещеник Блюа, відомий геолог П'єр Терміс, якого професійні зацікавлення були цілком протилежні до зацікавлень Блюа. Подібно, як Марітен, він порівнює Блюа до катедри: „Французька катедра дванадцятого, або тринадцятого століття... якась божевільна катедра, яку оспівав Верлен, нерівна, невикінчена, надмірна, величезна, але сублімна, повна смутку, але тріюмфуюча, поема побоювання, але любовна поема. Ворожа до багатих і щасливих цього світу, що знаходять її темною, сумною, зимною і невідгідною; але безмежно солодка для вбогих і гноблених. Коли війти в неї, вона видається повною тіней і ви йдете напромацки; але там є каплички, чудово освічені солодко-пахучими лампами і безліччю свічок... Так, катедра, таким є справжній Леон Блюа — пишний мистець і покірний покутник; страшний обвинувач і співчутливий вставленик; проголошувач абсолютного, ніжний і поблажливий приятель; величавий трубадур слави і злиднів, радості і смутку, життя і смерті, справедливості і милосердя, віри, надії і, понад усе, любови”.

В кілька літ згодом, Блюа гостив у себе інших відвідувачів, Петра ван дер Мера, голландського письменника, послідовника Ніцше і водночас скрайнє лівого революціонера і його дружи-

ну, комуністичну активістку. Але не зважаючи на зовнішню впевненість, в їх нутрі був неспокій і вони рішилися говорити з Блюа. І ось результат: „коли він говорив, кожна подія, кожна особа, кожна обставина набирали, сказати б, божеського значення, ставали містерією, в якій Бог об'являє себе. Я не міг прийти до себе, з радості і здивування, що така людина, такий християнин, такий абсолютний католик міг жити в цьому місті. Який буде наслідок тієї зустрічі для мене?" Наслідок був такий, що він був охрещений в 1911 (його жінка була з католицької родини). Їхні діти вступили до Бенедиктинського Чину, а в 1933 р. він, літературний директор у великому паризькому видавництві, і його жінка, вступили самі до того самого Чину.

Хто була та людина, що „засуджена жити з боку від світу, жила поза ним ...постійна і страшна погроза суспільству, що занепадало й загнивало"? Хто була та людина, що засуджена на конспірацію мовчанки за життя, якої книжки не забезпечили їй мінімум прожитку, дала початок походів французького, католицького ренесансу?

„Хто є ця людина?" — питала про Блюа Жан Мольбек, молода данська жінка, що за рік мала стати його дружиною. „Це жебрак" — відповіли їй.

Дивним призначенням долі Блюа був безмилосерно батожений через ціле життя. Сумне дитинство. Безцільна молодість. Про свої дитячі літа він пише до своєї нареченої: „Я сумний з природи, так як хтось з природи стрункий, чи ясноволосий. Я вродився сумним, страшенно сумним, і якщо я одержимий найбільш пристрасним бажанням радості, то це завдяки містерійному закону, що притягає протилежності... Не зважаючи на могутню притягаючу силу, яку мала наді мною ідея щастя, моя природа тим сильніше склонює мене до терпіння, до смутку, навіть може розпачу".

Вісімнадцятилітнім юнаком знаходимо його в Парижі, де він думає спробувати себе в малярстві, але в нього відкривають радше письменницький талент. У тому часі він втрачає віру свого дитинства. Однак він відзискує її на ново, як сам про це оповідає, при нагоді процесії Найсвятіших Тайн. Зразу навернення було комплетне, пристрасне і абсолютне. Він починає писати, але скоро переконується, що з цього не удержиться. Ідуть безуспішні розшуки за працею, за прожитком. Слідують злидні. Блюа починає жити з ласки інших. Наступні роки стають вирішні для його дальшого життя. Тоді зустрічає він Анну-Марію Руле,*) Вероніку з його автобіографічної повісти „Ле Дезеспере" (Людина в розпачу). З милосердя він піднімає її з упадку, з вулиці, куди пхнули її соціальні умовини, і рятує її, але сам грінить з нею. Він опам'ятується і тут починається його кривава,

*) До запланованого подружжя не доходить, бо Анна-Марія втрачає світло розуму і по восьми роках у притулку для божевільних умирає.

внутрішня боротьба між тілом і духом. Перед у тій боротьбі провадить він. Хоча його нагальний темперамент відтягає його назад від духової до тілесної любови, він з тим більш інтенсивною пристрасстю веде бій за примат духового. Ця боротьба двох сердець була зорганізована на надприродній площині з усіма можливими, стратегічними ресурсами набожності. І ось наступає переміна. Провадить вже не він, а вона, що на його очах западається в Божу пропасть. Слідують те, що описано, як „оргії набожності”, празник, в якому крайнє убожество, недостаток, сплелись з radoщами внутрішнього просвітлення. З цього саме періоду походять містичні пережиття Абсолютного, яке для Блюа не було якимсь літературним зворотом, філософічною абстракцією, але пережиттям, пережиттям інтенсивної насиченості, що змїтало його з площини терпіння і розпачу і жбурляло у пропасть віри. В одному із своїх щоденників Блюа змальовує цю подорож в Абсолютне, що вірно відтворює його духову поставу:

„Абсолют — це подорож без повороту, і це причина, чому ті, що вибираються туди, мають так мало співтоваришів. Подумайте тільки! Вони все йдуть за тим самим об'єктом, все в тому самому напрямі. Вони маршують день і ніч, не повертаючи ні вправо, ні вліво, хоча б навіть при найменшій нагоді, чи на найменшу хвилину. Вони знають, що ціле життя, кожна думка, кожне почуття, кожний акт, так, навіть найменший імпульс, це пряма частка постійної еманції з первісного декрету Всемогучої Волі. Уявіть людину акції, дослідника, що вибирається у свою подорож. Його поривний клич спонукав кілька палких душ товаришити йому. Але вони не передбачали терпіння, що очікували їх... Їх ведуть у пустиню, в країну самотності. Там очікує їх холод, темнота, голод, спрага, безмежне обезсилення, кричущі злидні, агонія, кривавий піт. І ризкуючий провідник глядить кругом себе надармо за своїми товаришами. І тоді він розуміє, що це воля Бога, щоб свої терпіння він ніс сам, і він поринає в безвимірну темряву, несучи своє серце, як смолоскип перед собою”.

І Блюа знав, що таке голод, холод, злидні, людська наруга, злоба і несправедливість. Через недоживлення він утратив двох дітей. Ось деякі уривки з його щоденника:

„Я дослівно в злиднях, але я був би найпідліший з християн, коли б я намагався укривати від других цю подібність до Христа. Кожного ранку я встаю з одною страшною думкою: як зумію я дістати яку їжу для моєї родини... В таких моментах, таких частих останньо, я порівнюю моє сумне серце до тієї губки, намоченої в оцті і іссопі, яку піднесено до уст Розп'ятого... Я без сотика, повний тривоги і горя, неспроможний спати, а понад те, я позбавлений могого щоденного Причастія, без якого життя для мене є майже нестерпне. Я дійсно є Божим ковалом у глибині пропасти, однак я знаю, що це Його любов для мене, що дозволяє, щоб так було зо мною. А втім, дно пропасти це добра відбивна дошка, щоб з неї скочити в Його рамена”.

А мадам Блюа приписують наступні глибокі слова: „Одно-

го дня, пригадуючи Ісусові про наше крайнє убожество, я сказала до Нього: „Відкрий свою руку, Господи, дай нам те, що в ній є — !” і, Ісус відкрив свою руку, і я побачила, що вона була пробита”.

У перших роках подружжя, знаходимо такі фрази у щоденнику Блюа: „Ані сотика, і немає нічого в хаті, щоб взяти в застав”. „Цілий день живемо на салаті”. „Не залишилась ні сорочка, ні черевики, ні капелюх, ні убрання”. „Сьогодні не виходив, бо не мав штанів”.

Убожество, злидні, терпіння, людська несправедливість — це теми, що наче могутнім вагнерівським мотивом проходять через його твори.

І вістря його гострого пера і палкого темпераменту повертаються проти багатів і щасливих цього світу. Блюа безмилосердно розкриває засади, що правлять життям світу бізнесу. Багато з його приятелів були приголомшені інтенсивністю його ненависти, але вони не розуміли одного вирішного факту, а саме, що Блюа насправді ненавидів там, де не можливо було любити. Він ненавидів пересічність, тому що за словами Марітена „пересічність — це одне з модерних імен для Зла число Перше”.

І тому Блюа кликав: „Пощо одержав я зброю, як не на те, щоб боротись? Пощо існує світло, як не на те, щоб його ширити?”. Але там, де Блюа закликав до героїзму, як відповідь, він зустрічав опортунізм. Він остерігав своїх земляків, що йдуть тяжкі часи, що вони вимагають широко-сердечної, палкої, а не тільки декоративної релігійності, бо остання боротьба буде між святими і богоубійними фанатиками.

Багато людей закидало йому, що він був непомірований, що попадав у крайності і перебільшення. На цей закид донька згаданого П'єра Терміє відповідала: „Люди закидали йому, що він твердий, гіркий і невибачливий, тому що сьогодні ніхто не здає собі справи з того, якою поемою побіди і радості може бути справжнє християнське життя. Вид пересічного самозадоволення затовщеного життя не хвилює нікого; оточення сліпими душами і нелюблячими серцями, не сповняє нікого тяжким смутком. Навпаки, люди шукають всяких способів вибачення, щоб оправдати апатію. Але в людини, як Блюа, який голодував за абсолютними реальностями, суспільство, що вміло тільки раціоналізувати, і половинчаста моральність викликала огиду; цим пояснюється ця спасенна зневага в його писаннях, зневага, що змушує духа тремтіти”.

Шукаючи за моральними і духовими причинами упадку між світськими, він повертає свою увагу на духовенство. І він розпізнає інтимне сполучення, що існує між моральним і духовим станом духовенства і світських людей. Він любив цитувати: „Безгрішне духовенство створює чеснотливих світських, чесно-тливє духовенство створює респектабельних світських, а тільки респектабельне духовенство створює безбожних людей”. Він не

скриває факту, що немала частина французького духовенства заражена загальною втратою євангельського духа. Забагато священників фаворизують тих із своїх парохіян, що більш популярні і багаті. У другій частині „La Femme Pauvre” він натякає на цю болочу справу. Герой повісти Леопольд запитує священника про духовий бік його парохії. А цей відповідає: „О дорогий пане, тут тільки малі маєтки”.

У світі, де самозадоволена людина широко розсілася, де найважливішою справою для багатьох християн і навіть для тих, що мають бути сіллю землі є самопоблажування, декорація, бажання нікому не наразитись і намагання гладко пристосовуватись до сучасного віку, місією Блюа було свідчити Богові, не звертаючи увагу на ніщо, тільки на Бога і в цей спосіб відкрити очі багатьом, що заблукали і уявляють, що Христова Церква більше зайнята охороною майна багатих, ніж потішенням убогих. Місією Блюа було наново установити християнські цінності, що стали розводненими і ослабленими. Він відкрив наново силу і красу, все нову і все триваючу правду християнства. Для Блюа християнство не є лагідне і не є воно лагідним приписом для життя. Воно для нього застрашуюче суворе, а однак воно це те, що приносить радість і любов. „Служба Богові — це річ сувора. Тільки гіпокрити скажуть вам інакше. Це коштувало мене двадцять літ тортур, комплетної ганьби і смерти двох моїх дітей, вбитих на моїх очах найбільш жорстоким вбожеством. Але я не хочу жалітись. Терпіння, це безконечно цінна ласка, якої не кожний є гідний. Тим гірше для мене, якщо я занадто боязкий просити більше з нього”.

Не жалілась теж Кольотильда, ця незабутня, чудова, сублімна постать, з „La Femme Pauvre” (Бідна жінка). „Після смерти Леопольда (— його тіла ніколи не знайдено під жахливими руїнами —) Кльодильда шукала пристосовуватись до тої одної з євангельських рад, ригористичне придержання якої уважають більш нестерпним навіть, ніж торттури вогню. Вона продала все, що мала, а прибуток з цього роздала найбіднішим з бідних і через ніч стала жебрачкою.

„Чим були перші роки того нового життя, Бог тільки знає! Чуда оповідали про неї, які нагадують ті, що їх робили святі, але те, що видається взагалі правдоподібним, то це те, що була дарована їй ласка ніколи не потребувати спочинку.

„Ти мусиш бути дуже нещаслива, моя бідна жінко”, — один священник раз сказав, бачивши її залиту сльозами перед Найсвятішими Тайнами, — людина, що, трапилось, була правдивим священником.

„Я вповні щаслива” — відповіла вона. Ми не входимо до раю завтра, або післязавтра, або за десять літ. Ми входимо сьогодні, коли ми вбогі і розп’яті”.

ПІСЕННИЙ СКАРБ УКРАЇНИ

Від редакції. Немає року, як із Німеччини приїхав до Нью-Йорку на постійний побут компоніст і музиколог, д-р Зіновій Лисько. До свідомости нашого суспільства доходили вістки про велику працю, якій було віддане тихе, неласе на розголос життя ученого-музики. Зібрати, упорядкувати і показати світові в сучасному науковому оформленні великий скарб України, її пісню, стало мрією і змістом його днів і зусиль.

Праця завершена. Одинадцять тисяч пісень, найбільший того роду збірник, готовий. Дальше слово вже за суспільством. Видати його, дати рідній пісні гарну одіжку друкованих томів і так показати світові цю найчистішу еманацию духа України — це наш спільний обов'язок. Інакше далі повторюватиметься те, що діялось досі: — ми хвалились і хвалимось нашою найкращою в світі піснею, при всіх нагодах упевнюємо себе за Шевченком, що „наша дума, наша пісня не вмре, не загине“, а тимчасом ту славу України розкрадали, присвоювали собі і як своє добро показували і показують світові наші колишні й нинішні окупанти.

Утвердити той скарб за Україною, привернути їй розкрадену його частину — це завдання, що стоїть перед суспільством. Тепер уже постійно і невтомно пригадуватимемо цю справу нашої честі. А сьогодні, щоб хоч трохи відхилити заслону, передаємо розмову з д-ром Лиськом, що зберігає цей зібраний скарб до часу, коли опіку над ним перейме все суспільство.

— Пане професоре, Ви привезли з Європи готовий Кодекс Українських Народних Мелодій, над яким Ви працювали десятки років. Чи можете поділитися з нашими читачами хоч короткими інформаціями про цю Вашу капітальну працю і що Вас спонукало взятися за неї?

— Дуже радо. Бачите, ми українці звикли чванитися нашими народними піснями. У нас стали вже просто традиційними такі суперлятивні фрази, як „найкращі в світі українські пісні“, „найбагатіша в світі українська народна пісенність“, „найбільш оригінальна“ і т. п. Але коли приходится знайомити чужинця-музика, або музиколога з конкретним нотним матеріалом, показується, що майже нема з чим, бо в публічних бібліотеках цих матеріялів дуже мало, давніші видання вичерпані і являються лише рідкими унікатами, а багаті збірники польських і російських записувачів чужинці зараховують звичайно до польського і російського фолкльорних фондів, — отже ми залишаємось не найбагатішими, а сливе найбіднішими в світі.

— Чи багато записів українських народних мелодій опублікували чужинці, наші сусіди?

— Більше, ніж може хто думає! На першому місці треба згадати польського етнографа 19-го стор. Оскара Кольберга, що з його праць Польська Академія Наук (у Кракові) опублікува-

ла: 4 об'ємисті томи „Покуття”, 1 том „Перемищини”, 2 томи „Холмщини” і 1 том „Волині”. Лише в останньому знаходиться коло 600 волинських мелодій, а все разом це кількісно більше, ніж записав котрий-небудь українець. Багату спадщину Кольберга і йому подібних мусимо ревіндикувати для документації не польської, а української культури.

— Як мається справа з публікаціями музичного фолкльору в інших народів?

— Звичайно, багато краще, ніж у нас. За зразок можна поставити кількісно малий народець фінляндців, що мають виданий повний кодекс своїх народних пісень, зредагований їх найнаївизначнішим музиколом Ільмарі Кроном. Кодекс цей складається з 6-7 тисяч мелодій (цитую з пам'яті). Ми чванимося 40-ка мільйонами українців, але чи багато пісень можемо показати світові, особливо в порівнянні з малою кількістю фінляндців?

— Які нотні матеріали увійшли, пане професоре, до Вашого українського Кодексу?

— Увійшли всі нотні записи, які досі появилися збірниками в Україні і не в Україні. Таких збірників, менших і більших, розкинутих буквально по всьому світі, пощастило використати 160, різними, іноді фантастичними шляхами. Разом в моєму кодексі знаходиться 11.000 українських народних мелодій і їх варіантів.

— Так, це поважна скількість. Просто вірити не хочеться: аж так багато пісень!

— Ви помиляєтесь, це не є багато. Це мало. Це лише пісні, яким пощастило бути записаними. А всі, що співалися і ще співаються по Україні, йдуть певно в сотні тисяч...

— Можливо. Але і цих 11 тисяч, якби їх пощастило опублікувати, були б, імовірно, найбільшим збірником цього роду в світі. І яке велике значення це мало б для престижу української культури!

— Ще мушу Вас поінформувати, що мелодії мого кодексу це далеко не прості передруки з давніших публікацій. Річ у тому, що у нас записи робилися досі записувачами різних кваліфікацій, тимто було в них чимало помилок у визначуванні тактів, темпів, тональностей тощо. Отже кожному пісню треба було докладно проаналізувати, продумати, порівняти і, в нічому не міняючи її мелодичних і ритмічних зарисів, поставити в правильні музичні рамки. Але і записувачі високої кваліфікації, як М. Лисенко, Ф. Колесса, чи К. Квітка, вживали різних систем у визначуванні варіантів, чвертьтонів і всяких інших діакритичних знаків. Для уникнення хаосу прийшлося все це зуніфікувати в одну систему.

— А який порядок пісень, яку систему групування Ви застосували у Вашому кодексі?

— О, це Ви, цим питанням, доторкнулися до найболючішої проблеми моєї збірки і музикології взагалі. Очевидно, пісні з кожного попереднього видання прийшлося перенести в картотеку

і вставити кожну у відповідне місце. Так із первісних збірників не стало ні сліду. Треба було також відмовитися від групування пісень жанрами, напр., „Весільні“, „Колядки“, „Любовні“ тощо. В сучасній музикології цей спосіб відкидається. Наукова дискусія провадилася в цьому напрямі дуже завзято, а остаточно найкращою виявилася система вищезгаданого І. Крона, яку він застосував у своєму зборі фінляндських пісень. Згодом цю систему змодифікував трохи мадярський дослідник Б. Барток у своїх публікаціях мадярських і румунських народних пісень. А у нас до цієї системи долучився Ф. Колесса, модифікуючи її ще далі і застосовуючи в останніх своїх публікаціях (як „Лемківщина“). Я в принципі прийняв також цю систему, але запровадив ще деякі відміни, які видаються мені потрібними для українських пісенних особливостей.

— В чому ж полягає ця система?

— Це популярно пояснити дуже тяжко. В кожному разі в основі цієї системи лежить принцип музичних форм. Грукуються разом пісні, що мають форму лише музичного мотиву, фрази, а далі музичного речення, періоду і т. д. В рамках кожної форми пісні чергуються за каденціями: на тоніку, домінанту тощо. Так прийшлося проаналізувати й упорядкувати всі 11 тисяч. Така система дає, між іншим, ту користь, що дозволяє упорядкувати також інструментальні мелодії і зводить до купи мелодичні варіанти.

— Вибачте, пане професоре, але я думаю, що для людини, необізнаної з тонкощами музичних форм, тяжко буде в цій масі знайти потрібну пісню.

— На це лихо призначений весь перший том майбутнього видання, що обіймає 8 детальних показників (індексів). Між ними є також показник в азбучному порядку текстів пісень, що уможливорює знаходити потрібну пісню, коли знаємо тільки її початкові слова. Інший показник подає географічне походження пісень, з точним зазначенням повіту і села. Дальший „Показник жанрів“ групує „Колядки“, „Щедрівки“, „Чумацькі“, „П'яницькі“ і т. д. „Показник мелодичний“ порядкує детально мелодичні прикмети пісень. „Показник ритмічний“ робить те саме з їх ритмічною сторінкою. На кінці є „Показник музичних форм“. Всі ці показники-індекси значно полегчать працю майбутнім дослідникам і допоможуть не згубитися у тих численних нотних матеріалах українських народних мелодій.

Треба мати відвагу бути непопулярним. Тільки тоді можна зрозуміти те, що конечне.

Трішки любови людини до людини більше варта ніж любов до людства.

Дж. Кеннеді

Dehmel нім. поет

НОВЕ ВИДАННЯ: М. С. ГРУШЕВСЬКИЙ

Нещодавно українське друковане слово на еміграції збагатилось ще одним виданням; а саме книгою, що має назву: „Михайло С. Грушевський — Публіцистично-наукові праці, історичні етюди, промови, вибрані матеріали з ювілейного святкування”, що її видав Демократичний Український Координаційний Центр Америки накладом Головної Управи УРДП в США.

Нове видання спонукає нас пригадати (вважаємо, що то не зайвим буде) дещо з обов'язків, що лежать на українській політичній еміграції:

1. Гідно репрезентувати у вільному демократичному світі свій 45-мільйоновий народ, який сьогодні змушений мовчати під кремлівською комуністичною диктатурою та її українськими московсько-комуністичними лакеями. 2. Нести смолоскип історичної правди про Україну, український народ і його визвольну боротьбу у вільний світ, поборюючи найрізноманітніші способи фальсифікації тієї правди, звідки б вони не походили. 3. Боротися всіма способами, можливими в умовах демократії, проти найлютішого нашого і всього вільного демократичного світу ворога — міжнародного комунізму з його нечувано деспотичним червоним імперіялізмом.

Ми певні в тому, що кожний політичний український емігрант неодноразово застановлявся й застановляється над тим, чи то сповняє він своє завдання перед українським народом, чи його способи репрезентації свого народу у вільному світі, форми й методи боротьби з комуністичною диктатурою, з комунізмом є з погляду національного і політичного добрих, державно доцільними і досить ефективними в цій боротьбі.

Відомо чимало форм і способів

боротьби з нашим ворогом-комунізмом. Однак не всі вони є ефективними, тривало діючими. Одні з них є швидко проминальними, інші є такими, що масовий глядач сприймає не розумом, а чуттям, та і то лише як якісь екзотичні зорово-слухові враження й забуває, як тільки ступив крок в напрямку свого дому, а інші можливо й зле впливають на чужинецький світ з погляду інтересів нашої визвольної боротьби. Та не все таке зле. Українська політична еміграція знає чимало й таких способів, які найперше діють на розум, діють тривало, а то й постійно і змушують чужинецький світ переглядати старі свої концепції, виробляти нові й доволі часто корисні для нас, для нашої визвольної боротьби.

Такою, сильно діючою на розум, а тому чи й не найефективнішою, формою визвольної боротьби політичної еміграції в наших умовах, боротьби, що її наслідки діють сильно, тривало, а то й постійно, є друковане слово.

Всі види друкованого слова є добрі тоді, коли вони глибоко продумані, коли всебічно зважає на їхню державно-національну й політичну силу вартости впливу на чужинецький світ найперше в тій його частині, що сьогодні втворює свою концепцію, формує опінію, обирає форми боротьби з найстрашнішим ворогом всього вільного світу — міжнародним комунізмом, який очолює, яким керує сьогодні комуністична Москва з її червоним імперіялізмом.

Найсильніше, найтриваліше діє друковане слово солідних наукових і науково-публіцистичних праць, праць, які глибоко ставлять, солідно розв'язують питання з позицій національних і політичних, з позицій державно-творчих. Таке друковане слово

політичної еміграції діє у двох напрямках:

1. руйнує московську імперіалістично-комуністичну фальсифікаційну концепцію, яку підтримують різномасні свідомі і несвідомі імперіалістичні підспівувачі — пропагатори, концепцію, спрямовану проти поневолених московсько-комуністичним імперіалізмом народів, а в тому України, українського народу. б) найсильніше впливає і найтриваліше діє на чужинців, що сьогодні стоять віч-на-віч з нашим і їхнім ворогом-комунізмом.

Що то є так, дозволимо собі навести кілька прикладів:

Д-р Л. Білас, оцінюючи значення перевидання наукової праці нашого найбільшого історика — науковця і державного діяча М. С. Грушевського, писав: „...праця Грушевського є в нас єдиною такого роду і треба дякувати Богу, що вона існує. Всі інші „Історії України” — одно чи двотомові — є в найкращому випадку підручниками компедіяльного характеру, без наукового апарату, здебільша не побудовані на джерельних студіях, з малою або ніякою науковою вартістю. Без „Історії” Грушевського ми в очах світу були б надалі „нацією неісторичною”, без уваги на те, як дуже протестували б ми у своїй пресі і які б вуличні демонстрації не влаштовували... Твір великої людини діє навіть тоді, коли це нам ніяк не подобається, й добре, коли він діє на нашу користь... Та „Історія” Грушевського є єдина і не має конкуренції. Це, здається, такий аргумент в її користь, який годі збити...” (див. „Мих. Грушевський”, ст. 252).

2. На еміграції перевидано „Історію України-Руси” — М. Грушевського. Після цього у Києві вчена Рада Інституту Історії Академії Наук УРСР проголосила, що: „Тепер перед Інститутом стоїть надзвичайно важливе завдан-

ня створення багатомової (12-14 томів) історії українського народу, яке слід закінчити протягом найближчих 7-10 років”.

3. На еміграції видано наукову працю О. Повстенка — Катедра св. Софії у Києві.

У Києві після цього видано „Українську Архітектуру”, а слідом „Українське Мистецтво”.

4. На еміграції видано Енциклопедію українознавства під заг. редакцією проф. В. Кубійовича.

У Києві тепер розпочато видання Української радянської енциклопедії (УРЕ) на кілька томів.

Видані солідні наукові праці на еміграції змусили ворога нашого народу видавати праці, які колись були суворо заборонені до здійснення.

Українське наукове друковане слово, що його спромоглася видати українська політична еміграція, далеко розійшлося сьогодні у широкому вільному світі по університетських бібліотеках, по приватних бібліотеках науковців, що займаються питанням сходознавства, і творить добру opiniю українському народові. У нових наукових працях чужинецьких науковців видані чи перевидані на еміграції наукові українські праці поволи витискають ті посилання на „російське”, де за історичною правдою мусить стояти „українське”.

Та на вже зробленому ми не зупинилися, а йдемо далі, видаючи все більше й більше солідних наукових праць як наших могикинів науки, так і молодих солідних науковців, які продовжуватимуть утверджувати українську правду у вільному світі. Згадане нами нове видання — „Михайло Грушевський” є тому солідною запорукою. Значення цього видання тяжко перебільшити. Воно прокладає чимало доріжок:

1. Молодь, яка силою скомплікованого національно-державного і політичного життя українського

народу не мала змоги ознайомитися не лише з науковими працями найбільшого історика України, державного мужа і творця відродженої української самостійної держави, а навіть з його публіцистичними працями, історичними етюдами, в яких чимало матеріалів про те, як треба підходити з національно-державних позицій до боротьби за державу, до будівництва власної держави в колосальних розгалуженнях її життя, знайде в даній праці чимало вказівок і думок, які так потрібні нашій молоді — майбутнім борцям за державу, сьогоднішнім молодим репрезентантам України у вільному світі.

2. Наші молоді наукові кадри, які працюють і над питаннями історії України, її визвольної боротьби проти московського комуністичного імперіалізму, знайдуть у цьому „Збірникові в и б р а н и х праць” чимало вказівок і матеріалів. Вони не можуть оминати хоча б такої праці М. Грушевського як „Звичайна схема „руської” історії”..., що руйнує побудову імперіалістичного колоса на Сході Європи — Російської білої імперії чи сьогодні червоної імперії — Советського Союзу.

3. Чужинецькі науковці-сходознавці у своїй праці не можуть обійтися без студіювання наукової спадщини найбільшого історика України, бо „М. Грушевський, історик української національної буржуазно-революційної демократії, з абсолютною безперечністю доказав, що споконвічна історія східних слов'ян в розумінні безперервної історичної традиції Київської, Володимирської, Московської Руси і Російської імперії Петербурзького періоду — не що інше, як продукт великодержавної творчості великоросійських буржуазних істориків. Київська Русь самостійне культурне явище. Московське царство ні в якій мірі не є історичним продовженням Київ-

ської Руси, продовження було лише у штучно витвореній ідеології урядової влади. Таку постановку цієї проблеми ми знайдемо в одного з найбільш близьких нам „попутників” — петербурзького професора А. Є. Преснякова”, (див. „Мих. Грушевський”, ст. 254), бо: „Треба мати на увазі, що Московська Русь не була простим продовженням Київської...” (див. „Михайло Грушевський”, стор. 255.), бо: „...Концепція Грушевського історії Східних слов'ян тепер увійшла до світової історич-

Михайло Сергійович ГРУШЕВСЬКИЙ

Велетенські наукові (джерельні) праці:

1) 10-томова (у 11 книжках формату 6 x 9 інчів) Історія України-Руси. Загалом понад 7.500 сторінок. Гарно оформлене в твердій оправі видання. Наклад на вичерпанні. Ціна 82.50 дол.

2) 5-томова (в 4 книжках того ж формату) Історія Української Літератури. Охоплює той же період, що й Історія України-Руси. Гарна тверда оправа. — Ціна 36.00 дол. Кожне з цих видань, як і обидва разом, можна набути на догідну сплату ратами. — Якщо Ви ще не маєте цих видань, таких потрібних в кожній українській родині, зверніться на адресу:

Knyho-Spilka Publishing Co.
33 St. Marks Pl. New York 3, N.Y.

ної науки...” (див. „Михайло Грушевський”, ст. 256).

Чужинецькі об'єктивні сходознавці не можуть у своїй праці поминути студіювання бодай такої праці Грушевського як „Звичайна схема...”, яку так доречно упорядчик вмістив у цьому виданні.

Коротко розглядаючи це нове видання, що його спромоглася да-

РОЗМОВА КРІЗЬ ЗАЛІЗНУ ЗАВІСУ

Привід до розмови через залізну завісу дала українська мистецька виставка в Детройті, між 24 вересня і 2 жовтня минулого року. Виставка виявила незвичайну живучість і високий рівень українських мистців поза межами України. 78 малярів і скульпторів, між ними творці світової слави, як: Архіпенко і Грищенко, різноманітність стилів — яскраве свідоцтво свободи духа, гарне, відповідне приміщення і тисячі своїх і чужих глядачів — все те було справжньою мистецькою подією і поважним осягом.

Почав розмову — з своєї чи не-своєї волі — відомий український мистець, Василь Касіян, у Київській „Радянській Культурі“, в числі з 5 лютого. Детройтська виставка була занадто голосною і

занадто вдалою подією, а старанно виготовлений і оформлений, ілюстрований каталог виставки з передмовою мистця Святослава Гординського, продістався в Україну. Тож промовчати все те видно було не можливо. В таких випадках залишається одне: — принизити виставку, зменшити її значення. Це завдання — по своїй чи не-своїй волі — виконав офіційний представник українського підсовєтського мистецтва, народний художник УССР, дійсний член Академії Мистецтв ССРСР. Його статтю п. з. „Жалюгідна спроба“ — 3 приводу однієї виставки в Детройті, — читати сумно і тяжко, як сумно й тяжко читати й інші журнали й газети, що приходять із України. З-поза агітаційної, приписаної половини

ти українська політична еміграція, не можна не згадати й того, що упорядчик вмістив у даній книзі бодай окремі матеріали з ювілею 40-ліття наукової праці Грушевського, а особливо тієї її частини, де подано оцінку наукової праці великого історика, яку дають вчені східного і західного наукового світу, а в тому числі й російські вчені. Подання таких матеріалів є найкращою відповіддю всім тим, хто називає М. Грушевського „карликом в науці“, хто проти найбільшої його наукової праці видає такі потворні карлички як „Неизвращенная история Украины-Руси“, як і тим, хто й до сього часу стоїть на позивіях „не было, нет і не будет“.

Рекомендуючи українському суспільству на еміграції згадане видання „Михайло Грушевський“, не можна не згадати без глибокої подячності упорядчика цього видання д-ра М. Галія, який поставив собі за завдання у 25-ліття смерті М. С. Грушевського зібрати

й видати бодай невеличку частину праць могикана української історичної науки, українського державного мужа.

Хочеться вірити, що це далеко не останнє видання наукових праць наших корифеїв науки й молодих ростучих кадрів українських науковців. Сподіваємося, що наша віра додасть українській еміграції сил до того, щоб видати й наступну наукову працю — працю українського видатного музиколога проф. Лиська — кількатомову збірку українських пісень (11.000) в солідній науковій обробці. Ця праця угрунтує наш чудовий могутній спів, відсіє все те, що тягло нашу пісню по різних „сусідах“, поставить її перед науковим музичним чужинецьким світом в усій широчині історичного розвитку, виповнить і цю прогалину у світовій музичній науці і дасть належне місце Україні й у музичному світі.

ледве можна добути якесь зерно власної думки автора, якусь цікаву інформацію. Коли не можемо знати, чи Касіян із власної волі, чи тільки по наказу, з обов'язку, писав статтю, то можемо з великою правдоподібністю сказати, що її зміст і її стиль виразно наказний, обов'язковий, до речі: обов'язковий тільки для академіка-українця. Російським академікам і письменникам дозволено писати достойніше і розумніше.

Касіянові відповіли з цього боку оба, безпосередньо зачепленим, автори: Святослав Гординський, автор передмови до каталогу й один із головних організаторів виставки („Мистецтво еміграції і мистецтво в Україні”, „Свобода” чч. з 18 і 21 березня) і О. Хмурович, мистецький референт тижневика „Гомін України” („Жалюгідний голос Василя Касіяна”, ч. з 11 березня).

Щодо змісту обі відповіді правдиві. Гординський спокійно збивас один за одним закиди Касіяна. Касіян жаліє українських мистців еміграції, які не можуть цілком віддаватися мистецтву, бо мусять заробляти на прожиток, не маючи „ні моральної, ні матеріальної підтримки від громадянства і держави”. Такому невідрадному стану протиставить Касіян кращі умови праці мистця в Україні, де одне тільки Міністерство Культури УРСР в 1960 році замовило у мистців творів на 950 тисяч нових рублів, а багатьох мистців нагороджено орденами і медалями. На це дістас академік СРСР відповідь, що ті трудні умови праці це дорога ціна еміграції, це ціна свободи творчості. А державних замовлень, обішаних партійними вимогами, і орденів мистці на еміграції найменше задрять своїм колегам в Україні. Суверенність мистецтва здобувається не через замовлення, які його насильно обмежують, і не задряд для орденів, але здобувається во-

на творчістю свobodного духа, який в Україні скований. Тож завданням українського мистецтва поза межами батьківщини є „робити те, чого мистці в Україні робити не можуть”. І виставка в Детройті виявила, що те своє завдання мистці виконують.

Так само слушно зауважує О. Хмурович, що діяльність вільних українських мистців „не дає Москві того блаженного почуття, що перемога за нею. Москву тривожить свідомість, що десь існує частина українських діячів культури, мистців, які мають можливість піддержувати іскру вогню національної особовості і здібність самостійного вислову, творчої мови, придушеної терором в Україні, яка в відповідний момент стане насінням правди, яку так топче свідомо Касіян”.

Інформуючи про цю розмову, ми свідомо пропускаємо деякі, особливо в статті першого автора, цікаві місця, які відносяться до суто мистецьких проблем. Ми обмежусь до коротких цитат з пограниччя між мистецтвом і політикою. Ця розмова дає матеріал для відповіді на питання, що щораз частіше вириває перед нами, а саме чи можлива, чи потрібна така розмова українців з обох сторін залізної завіси, і коли можлива й потрібна, то як її вести.

На нашу думку, така розмова конечно, якщо еміграція хоче впливати на духові й політичні процеси в Україні, і доказом такої конечности є саме стаття Касіяна. Як не було б прикро її читати, мусимо признати за нею поважну заслугу: вона поінформувала суспільство в Україні про працю, діяпазон мистецької праці українців у вільному світі. А розумні люди в Україні добре вміють відрізняти обов'язкову, партійну полову від зерна інформації про факти. Так само знають вони ціну всіх відречень від буржуазного — націоналістичного сатани, якими ці інформації мусять супрово-

МИСТЦІ — ВИСТАВКИ

Зимовий і раннь-весняний сезон у Нью-Йорку, в осередку нашого мистецького життя на еміграції, позначився цілим рядом індивідуальних виставок, які доказують, що наші мистці безперервно творчі. Тут хотіли б ми подати короткі нотатки з відвідин виставок таких мистців, як М. Мороз, М. Мирош, Я. Гніздовський, В. Цимбал і С. Литвиненко, М. Кричевський, В. Бачинський, Л. Кузьма і М. Черешньовський.

Михайло Мороз уже втретє виставляв у галерії Панорас. Експресивний і нервовий, він ловить образ природи „на гарячому”, і той образ є завжди більш зображенням Морозової духової істоти, як самої природи. Тут і лежить різниця між реалізмом, що відображує бачене, і експресіонізмом, який те бачене переживає і перетворює. Критика звернула увагу, що через повторність однакових, майже виключно осінніх мотивів, гами його кольорів надто часто повторюються, і тому радила йо-

му звернутись і до інших мотивів. Проте немає сумніву, що Мороз весь час шукає і знаходить усе нові можливості малярського вислову.

Свою окрему виставку мав в „Галерії інтернаціональній” Михайло Мирош, один з ветеранів нашого мистецтва на еміграції, що прибув до Нового Світу ще в 20-х роках. З усіх мистців тієї генерації він найбільш активний. Його творчість уся в межах типового для 20-х років академізму, ледве заторкненого імпресіонізмом, і свої портрети він намагається втримувати в межах певної офіційності. Куди вільніші у виразі його автопортрети і композиції, передовсім один із чільних на виставці образів з темою Іродіади. Проте до найкращих його творів належать великі полотна з квітами, серед яких деякі звучать по модерному. Тут, очевидно, мистець не мусів підлещувати портретованому моделеві і міг висловитися свободніше. Головна недо-

дитись. Ці відречення для багатьох стають рекомендацією...

Такий наш погляд проказує вже й нашу поставу до самого стилю, до тону тих розмов. Касіяни, чи хто інший із мистців України, кому припала б незavidна ролля осуджувати все те, що твориться „буржуазним націоналізмом в капіталістичних країнах”, сьогодні говорив би приблизно тією самою мовою грубого, заяложеного, але обов'язкового у таких речах, партійного, советського словника. А все ж, як слушно пише Гординський, „із статті Касіяна, почерпнувесь добре зрозумілий словесний намул, пробивається щира турбота за долю українського мистецтва”, і саме тому над цією статтею він спинається.

Та нам, не стиснутим ніякими того роду приписами й обмеженнями, нам вільним у вільному світі, можна висловлювати нашу щирі турботу за долю українського духа, української культури взагалі — мовою чистішою від подібного заяложених закидів у зрадичстві, киданих у сторону десятиліттями тероризованих братів. Жалюгідний, справді жалюгідний, мові Касіяна ми повинні протиставити спокійну, і тим самим глибше упевнену, не жалюгідну, але шляхетну, повну розуміння мову вільних духів.

Тільки тоді наша розмова буде плідна і змушуватиме розумних людей в Україні по можливості стишувати і свій казенний патос.

стача деяких його творів це передовсім певна рутинна, повторювання завчених засобів, що не дають мистцеві сприймати бачене все новою і свіжо.

Яків Гніздовський виставляв у галерії Соєпетера. Скільки творів зовсім невелика, але вони передумані і дбайливо виконані з погляду техніки малярства. Ті твори доказують, що мистець почав повертатися назад до своїх позицій у 40-х роках, де він тримався реального предмету. Приємно відзначити в його творах уже куди менший вплив Б. Бюфе, що своєю безкольорністю і схематичністю екзистенціального сприймання життя надто налягав на творчість Гніздовського останніх літ. Гніздовський був завжди кращий графік ніж маляр, і знайти синтезу цих двох родів мистецтва було найважливішим його завданням. Тепер, здається, він починає її знаходити.

Останніми роками Гніздовський виставляє виключно на американських виставках, омиваючи українські. Безперечно, він там має деякі успіхи, але мимоволі пригадуються слова Цезаря про те, що він волів би бути першим на селі, ніж другим у Римі. Тимчасом таких мистців, як Гніздовський, американське мистецтво має сотні і він залишається там другорядним мистцем, тоді як в українському він міг би посідати першорядну позицію.

Віктор Цимбал і Сергій Литвиненко влаштували свою спільну виставку в Українському Інституті Америки. Правда, Цимбал виставив і цим разом речі, показані небагато перед тим на виставці в ЛМКлюбі, але через добре освітлення в Інституті його твори багато зискали. Його цикли композицій на теми історичні і релігійні та окремо краєвиди з Патагонії витримані в суто академічному стилі, трохи холодні своїм елегантним, хоч безпристрасним маз-

ком, але висока рисункова і композиційна вмільсть серед здебільше розхристаного і легковажного сучасного малярства надале їм окремої вартості. Такі його композиції як „Рік 1933” (голод в Україні) і „Три душі” (на тему з Шевченкового „Великого льоху”) це помітні твори новочасного українського малярства.

Литвиненко зібрав майже десяток своїх скульптур, з яких більшість була в солідному тривалому матеріалі — бронзі. Були там повні експресії такі (зрештою відомі з інших виставок) твори як „Сліпий скульптор”, „Гетьманівна” і прегарні жіночі голови, яким шляхетний матеріал, у якому вони були відлиті, додав ще більшої вирафінованості. Однак треба б звернути увагу, що коли образи Цимбала на стінах мали достатнє освітлення, Литвиненкові твори не всі були належно освітлені, через що деякі з них немало втрачали в ефекті.

Микола Кричевський з Парижу влаштував свою невелику виставку акарель у ЛМКлюбі, як це він робить звичайно щороку. Як і давніше, переважали мотиви Парижу і Венеції. Всі його твори на доброму рівні і виконані майстерно акварельною технікою, можна б тільки звернути увагу на те, що вони надто мало зрізничковані і що в ряді творів він роками повторяє ті самі ефекти повітря, води, сонця і тіней.

Володимир Бачинський, молодий мистець (24 роки) перед своїм від'їздом для мистецьких студій до Італії влаштував свою окрему виставку в ЛМКлюбі. На відкритті було публіки багато, як у переповненому автобусі. З-поміж багатьох талановитих студій і шкільних праць (за одну отримав він в Академії нагороду 2000 доларів) вибивалася великих розмірів картина: „Розп'яття”. Тема її релігійна тільки умовно. На полотні, правда, зображений розі-

ДО ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ РІЧНИЦІ

(Завваги і поради)

Святкування століття смерті Тараса Шевченка зосередились головню в березні, місяці межових дат життя поета; народин і смерті. Цілі сторінки часописів сповіщали громадянство про урочисті академії в різних більших скупченнях українців. Ясно, що і менші громади старались приєднатися до того всенародного поклону. Ті академії були урочистіші, величавіші, старанніше приготовані ніж кожного року. Відбувались вони в найбільш репрезентативних і звичайно наповнених залах. Вони мобілізували поважні мистецькі сили. Але вони тримались

вже поколіннями освяченої традиції: промов, деклямацій, сольових і хорових, вокальних і інструментальних точок. Та традиція така вкорінена, що її порушення широкі кола суспільства відчували б неначе святотатство.

Тож ті рами мусимо прийняти, але варто б подумати над тим, як не допустити до того, щоб традиція закаменіла, збуденіла, марнувалась у нудному шаблоні, але навпаки, як використати її задля зближення творчого духа до широких мас. Цікава і вдячна проблема для наукових, літературних і мистецьких організацій.

п'ятий Христос, але крім цього є ще десятки інших постатей, і постать самого автора внизу, що спостерігає містерію людського терпіння. На цьому творі позначився деякий вплив Сальватора Далі (переважно в моделюванні вітром драперій), але в цілому це цікавий і оригінальний твір, що приносить честь молодому його авторові. На прикладі цього мистця ми бачимо як зростає талановита і творча українська мистецька молодь, що ставить перед собою поважні мистецькі проблеми.

Любомир Кузьма і Михайло Черешньовський влаштували свою спільну виставку в „Народному Домі”. Твори Кузьми виконані переважно темперою, яка надає малювству немалої прецизії й елегантності, але і певної плоскості. Він добрий рисівник реалістичної школи і його твори скомпоновані бездоганно, їм можна закинути тільки деяку штивність форм (напр. у картині з качками не зрозуміти чи це качки живі, чи ті малювані подобі, які мисливці пускають на воду підчас полювання на качки). Ця твердість слідна

найбільш у жіночих портретах, що самим своїм характером вимагають деякої пастелевої м'якості форм.

Черешньовський виставив гіпсовий модель Лесі Українки, що буде відлитий в бронзі для Парку Народів у Клівленді. Постать представлена в руху, поетка поступає вперед з піднятою головою, одна рука на грудях, друга, опущена, тримає в'язку квітів. Сама фігура, що буде вмонтована на постументі, висока 10 стіп. Вона передає типові риси Лесі Українки (яка, можливо, була трохи легшого комплексу), проте її важко оцінити повністю в замкненій залі. Остаточну оцінку можна буде їй дати на місці, в парку серед дерев і в співвідношенні з іншими пам'ятниками в тому парку (Архіпенкові: св. Володимир, Шевченко, Франко).

Всі виставки втішались численю збіраною публікою, що заперечує писання таких мистців в Україні, як Касіян, про те, що виставки на еміграції стоять порожні і мистецьке життя занепадає.

Приятель

Опріч цих традиційних, хай і більше урочистих цього року відправ, століття смерти Шевченка принесло справжній маси друкованих статей, розвідок, причинків до шевченкознавства. В попередньому числі нашого журналу ми відзначили календарі-альманахи, складені з таких статей. Десятки доповідей виголошено на З'їзді, організованім Науковим Товариством ім. Шевченка в Нью-Йорку. І коли березень був місяцем академій, то можна сподіватись, що друковані речі ще довго, може й до кінця року, кружлятимуть коло великої річниці.

Серед того навалу друкованого паперу знайдеться багато нецікавих повторень, речей невисокого рівня, але треба сподіватись, що між усім тим появляться і речі цінніші, які будуть вкладом у цю ділянку знання. Буде майже неможливою справою для людини, що не є спецом чи бібліотекарем-музейником, зорієнтуватись у всьому матеріалі. Тож знову варто б при наших наукових центрах скласти відповідні комісії ад хок, які упорядкували б, розсортували б той матеріал і коротко орієнтували б про його цінність.

В Нью-Йорку, в головному будинку Публічної Бібліотеки влаштовано Шевченківську виставку. Сім великих габльот вводять ступнево глядача в світ Шевченка. Молодість, царський в'язень, мистець-маляр, поет, повістяр-драматург, провідник нації, смерть і слава: — сім тем, сім написів-заголовків кожної габльотки, які показують відповідні матеріали, упорядковані довкола тих тем.

Стіни над габльотами декоровані автентичними фотознімками передовсім творів самого Шевченка (рисунок, аквареля, кілька автопортретів). Особливу увагу притягають знамениті портрети Масвської і Кейкуатової, які да-

ють наглядне свідцтво високого рівня малярського мистецтва Шевченка. Поруч розвішано фота-образів кількох інших мистців, які ілюструють „Кобзаря”. Альбоми в габльоті з написом „Смерть і слава” показують фотознімки кількох пам'ятників Шевченка, а на стінах бачимо добре знані нам, але напевно дуже цікаві для чужинців Архіпенкові різьблені портрети Шевченка.

Від такої виставки не можна вимагати повноти, адже шевченкознавство сьогодні це вже ціла книгозбірня. Тимбільше не можна вимагати, що за — зрештою оправданою — традицією цієї бібліотеки такі виставки-покази організуються передовсім із власних матеріалів. Мабуть і ці не могли бути використані в цілості, напр. не показано перекладів на чужі мови, які знаходяться в бібліотеці. Це мабуть треба пояснити браком місця.

Виставка робить добре враження своєю композиційною проглядністю. Як кілька років тому, у соту річницю народження і сорокову смерті Івана Франка, так і ця виставка заслуговує на признання, а Публічній Бібліотеці, зокрема організаторам виставки, належить подяка за щирі старання дати різнонаціональній інтелігенції, яка відвідує цей центральний верстат духової праці в столиці світу, добрий образ життя і творчості великого українця.

На окреме відзначення заслуговують ще інші почини в зв'язку з сотою річницею смерті Шевченка. Правдоподібно таку незвичайнішу ініціативу підняли й інші о-середки, тож тільки для прикладу називаємо рішення Об'єднання б. Вояків Українців Америки, відділ у Рачестері, яке в порозумінні з місцевим УККА поставило собі за завдання на цей рік постаратись, щоб у кожній українській хаті знайшовся Кобзар, організу-

вати в 3-х українських домівках виставки українських книжок і журналів із рефератами про значення друкованого слова, і вкінці організувати виставку українських творів і перекладів в місцевому університеті й місцевій Публічній Бібліотеці та уфундувати 30 до 40 книжок із ділянки українознавства для тих бібліотек. Вже замовлено обі (статтейну і гаслову) Енциклопедії Українознавства для цієї цілі.

Справді корисна акція, яка залишить по собі довготривалі сліди.

—

Не пишемо рецензії на всі ті щирі вияви пошани і любови до духового провідника нації. Тож коли згадаємо ще й деякі тіні тих виявів, то тільки в випадках, які ще можуть легко продовж цього року повторюватись. Прохаємо вважати тих кілька завваг не впливом якоїсь згріклої, критичної настанови, але тільки побудом до роздуму і доброзичливою спробою спинити деякі — на нашу думку — непотрібні речі.

Передовсім ми повинні берегтись зайвих прибільшувань, особливо в виступах не в нашому, замкненому світі, але перед чужинцями. Так само мусимо старатись оминати занадто душного кадила в відношенні до Шевченка, який саме так не любив обкурюваних кумирів. Не повторяймо занадто часто слова „геній”. Після недавніх „геніїв людства” типу Гітлера чи Сталіна це слово трохи заяложене. Даймо йому отрястись із прикрих споминів. Не надуживаймо його.

І не знезажаймо Шевченка, втягаючи виривані цитати його творів у наші міжпартійні розгри. Не применшуймо, не звужуймо Шевченка, насилу впливаючи його в наші сучасні ідеологічні й партійні тісноти. Надлюдська сила поезії Шевченка в тому, що вона є поезією всієї великої душі,

що в ній грають усі найглибші й наймолодші її верстви. Це величава симфонія, якої цілого багатства не ловлять тіснодухі, що немов резонатори наставлені тільки на якісь означені тони.

Коли представляємо Шевченка неукраїнським суспільствам мусимо пильно дивитись, щоб мимоволі, чи навіть при найкращих замірах, не дезорієнтувати чужинців, і то іноді на некористь справі, якій хочемо прислужитись. Напр. при всій пошані і вдячності для Брюлова не можемо забувати, що то не він, але Сошенко відкрив малярський талант, взагалі відкрив Шевченка. В час, коли Москва вмовляє в нас і в світ, що все завдячуємо „старшому братові”, це важний момент, який напр. пропущений в короткій біографії Шевченка на виставці в Нью-Йорку. — Так само не доцільно називати Кирило - методієвське братство революційною організацією, без ближчих пояснень. Революційні організації в Росії 19-го століття це в уяві західного інтелігента організації бомбових замахів на царів і їхніх сатрапів. Коли скажемо просто і без пояснень, що Шевченко належав до революційної організації, то тим піддаємо деяке оправдання жоґостокому присудові царя Миколи.

Вкінці не підходім до Шевченка і інших великих творців із метром задля порівняння їх великості. Вже, і то не раз, чуємо, що Шевченко більший за Міцкевича і Пушкіна, і що рівняти його можна хіба до Шекспіра і Гете... Не вважаємо Шевченка меншим за славних неукраїнських поетів, але відчувається щось наївно дитяче в вище наведених порівняннях. Є в іншого польського поета, Юлія Словацького, знамените місце, де він сам визначає своє відношення до Міцкевича. Передаємо те місце в прозовому перекладі: — Бувай здоров, а так прощаються не во-
(далі на 36-ій ст.)

3 світу науки

ДУМКА ОДИНИЦІ ТА ЗБІРНА ДІЯ

Вплив соціального положення груп на спосіб думання та діяння їх членів це явище старе як саме суспільство; однак перед Марксом мало хто з філософів історії чи дослідників суспільного життя присвячував йому окрему увагу. Майже паралельно з теорією марксизму, яка використовує це спостереження для своїх полемічних цілей, розвинулася школа т. зв. соціології знання, що піддає цю й подібні проблеми об'єктивній науковій аналізі.

Одним з найвизначніших і водночас найбільш впливових здобутків новішої європейської соціології є праця Карла Маннгейма п. н. „Ідеологія й Утопія”. За словами самого автора, ця книжка займається питанням: як люди в дійсності думають? Метою її є прослідити не як думання виглядає в підручниках логіки, але як воно справді функціонує в публічному житті та в політиці — як знаряддя колективного діяння.

Філософи надто довго цікавилися виключно своїм власним способом думання. Пишучи про розвиток людської думки, вони писали передовсім свою історію — історію філософії, або ж спеціальних ділянок, як математика чи фізика. Але ж такий, науково-абстрактний, тип думання дається примінити лише в дуже особливих обставинах; те, що можна навчитися з його аналізу, важко перенести в інші сфери життя. Тимчасом люди чину завжди намагалися інтелектуально охопи-

ти й зрозуміти світ, що в ньому вони жили та діяли, — передовсім світ суспільний, — і для цього витворили окремі способи думання, яких, на жаль, ніхто не піддавав такій точній аналізі та строгій критиці, яку мусить вдержати кожна філософічна система чи наукова теорія, щоби втриматися при житті.

Людська діяльність у якійнебудь ділянці має тенденцію розвиватися у непередбачених і часто небажаних напрямках, якщо вона не підлягає інтелектуальній контролі або хоч критиці. Одною з аномалій нашої доби є якраз те, що ті методи думання, при допомозі яких ми доходимо до найважливіших рішень і пробуємо оцінювати становище та кермувати політичною долею нашого суспільства, не доступні для такої контролі чи самокритики. Ця аномалія тим загрозливіша, що в модерних часах багато більше залежить від правильного продумання ситуації, ніж у минулому.

Чи не головною причиною такого стану є факт, що мало людей усвідомляє основну різницю між т. зв. „точними” (науковими) формами знання та „неточними” по своїй природі видами практичної суспільної мислі. Цих останніх (а ними, парадоксально, послуговуються й самі логіки та філософи, коли мусять робити практичні рішення!) ніколи не можна зрозуміти, вживаючи лише ло-

(докінчення з 35-ої ст.)

роги, але два, на протилежних своїх сонцях, боги... Шевченко володар українського сонця і в цьому своєму світі він більший усіх. Духа не міряють метром, але глибиною і довготривалістю впливу на оформлювані ним душі.

гічних критеріїв: бо практична мисль нерозривно зв'язана з одного боку з психологічними своїми підставами — почуттями та життєвими імпульсами людей, — а з другого з певною суспільною ситуацією, яка дала привід до думання та вимагає розв'язки.

Найбільш відповідним підходом до розуміння конкретних процесів мислення в суспільстві є метода, що її розробила соціологія знання. Ця, відносно нова, галузь соціології зосереджує своє зацікавлення на взаємовідношенні між різними фактами соціальної структури (як напр. прикмети груп, їх відносин, зміни суспільного устрою, проблеми в житті окремих підгруп чи клас і т. п.) та рівнем і змістом знання, способом думання, а врешті розвитком ідеологічних форм і прямиць у суспільстві. Така загальна формуляція проблематики соціології знання підкреслює, що конкретні соціальні тенденції не лише підлягають впливові інтелектуальних рухів, але також — і багато частіше — становлять якщо не безпосередній поштовх, то бодай передумову для постанови певних ідеологічних течій чи способів думання.

Основна теза соціології знання дуже проста: існують форми мислення, що їх не можливо як слід зрозуміти, чи навіть досліджувати, не знаючи їх конкретного суспільного походження, а передовсім не усвідомивши, що іншого походження вони мати не могли. Очевидно, що лише одиниця здібна „думати” у вузкому значенні слова. Немає підстави вірити в якусь метафізичну істоту як „групова свідомість”, або „колективний ум”, який думає самотійно, незалежно від членів-одиниць, та що його ідеї кожна одиниця лише повторює у своєму думанні; але це не значить, що всі думки та почуття, які визначають чин одиниці, творяться лише внутрі її та на підставі її особистого досвіду.

Так, як не можна було б вияснити походження мови, спостерігаючи одну відокремлену людину, — бо ж вона не говорить „своєю” мовою, тільки мовою своїх сучасників та попередників, що витворили певні засоби порозуміння — так не було б правильно вияснити даний погляд у цілості, кажучи, що він зродився в умі тої чи іншої одиниці. Бо ж одиниця не лише говорить мовою своєї групи, але й думає її категоріями; а це значить, що кожна людина розпоряджає тільки вузько означеним засобом слів та їх значень. Ці значення вже заздалегідь обмежують кількість і якість можливих способів інтелектуального підходу до окруження, а в той же час вказують, під яким кутом зору дана група сприймає предмети та явища у своєму світі.

Одним словом, не можна сказати, що „думають люди взагалі”, чи „думає індивід”, а лише, що думають люди об'єднані в групах з яких кожна витворила окремий стиль мислення у безконечній низці реакцій на типові ситуації, що поставали у зв'язку з положенням тієї групи в ширшій людській спільноті. Що ж до одиниці, то її мислення й діяльність обумовлені до великої міри тим, що вона виросла в даному суспільстві, бо від нього вона дістає в спадку, по-перше, ситуацію, визначену в той а не інший спосіб, а по-друге, готові зразки думання й поведінки. До того ж, не забуваймо, що кожна група володіє більш або менш ефективними засобами контролю над своїми членами, у формі механізмів, що спонукують одиницю думати й діяти згідно зі суспільними нормами.

Соціологія знання настоює теж на тому, що суспільної мислі не можна аналізувати, вирвавши її із рямок збірного діяння, що в них вона постала, та через які ми всі сприймаємо, пізнаємо та впорядковуємо наш світ. Люди діють один з одним, або один проти од-

ного, як члени груп, організованих навколо різних цілей та інтересів; так же само вони **думають один з одним або один проти одного**. Одиниці завжди старяться або вдержати матеріальне й суспільне довілля в існуючому стані, або змінити його згідно з характером та становищем груп, до яких належать. І власне ця збірня дія, це хотіння змінити світ чи зберегти його, визначають напрям, по якому йтиме окреслення проблем, дефініція понять — кристалізація самої форми думання даної збірноти та її членів. Люди мають тенденцію бачити той сам світ у різних перспективах — завжди у відношенні до специфічної збірної дії, що в ній у даний момент беруть участь.

У цьому й заслуга методи, що нею послуговується соціологія знання: тоді коли чиста логіка з одного боку аналізує думку одиниці, абстрагуючи від середовища групи, а з другого відриває мисль від чину, соціологія знання унікає обох цих недоліків і тим дає можливість не лише більш реалістично описати кожну течію мислі, пов'язуючи її зі збірною дією, але й досягнути глибшого розуміння процесів суспільного мислення взагалі та поодиноких форм думки зокрема.

Яке, врешті, конкретне примінення цієї методи? Візьмім для прикладу якийсь ідеологічний спір, чи дискусію двох людей протилежних поглядів на якусь тему, що хвилює суспільство. По-перше, противники в дискусії дуже часто не усвідомляють того, що друга сторона висуває певні твердження чи пропозиції тому, що її перспектива обумовлена соціальним положенням її групи; що її погляди формувалися в такій, а не іншій, суспільній та матеріальній ситуації; і, врешті, що вона може свідомо мати на меті збереження чи досягнення групових інтересів і тимсамим зовсім природно буде наставлена проти

всього, що утруднює стремління до тієї мети. Зрозумівши, що противник не може думати ані діяти в ніякий інший спосіб, як довго ці свідомі чи підсвідомі чинники впливають на його підхід до даної справи, ми не будемо вимагати, щоб він цілковито піддав свою позицію та перейняв наш погляд, або згодився на нашу розв'язку проблеми. Навпаки, тоді ми можемо піти ще крок далі й перевірити наші власні мотиви, поняття й погляди. Дуже правдоподібно, що вони теж суспільно-групового походження і якраз тому такі важні для нас: бо уступлення з цих позицій, здавалося б, було би зрадою супроти нашого середовища і могло б довести до втрачання місця в групах, що до них ми належимо та що з них виводимо наше самовизначення.

Таке усвідомлення, що різниці думки походять із різниць соціального положення, якщо не доведло би до обов'язкового признання потреби компромісу, то принаймні могло би створити в обох сторін розуміння ситуації противника та пошану для його поглядів, а це вже дві передумови інтелегентної дискусії.

По-друге, соціологія знання може стати в пригоді в тих нерідких випадках, коли дискусанти говорять про різні речі й самі того не помічають. У менш складних суспільствах спори обмежуються до конкретних тем чи предметів, а сама дискусія ведеться у рамках певного світогляду або морального переконання, що його поділяють усі дискусанти; в нашому сучасному зрізничкованому світі часто приходять до суперечок між людьми, які виходять зі зовсім відмінних суспільних, а отже й інтелектуальних, позицій та через те не можуть знайти спільної мови. Це значить, що дискусанти різняться не лише своїми поглядами на дану конкретну справу, але основним світосприйманням, способом думання й взагалі цілою

інтелектуальною структурою. Якщо вони самі того не свідомі, то дискусія ведеться зі запалом далі, у переконанні, що спірні точки цілком ясні й самозрозумілі. В дійсності ж противники навіть не приходять до схрещення шабел, а говорять „один попри другого”. Тут метода соціології знання може допомогти обом сторонам перш за все усвідомити, що вони говорять про різні речі й що навіть ключеві слова мають для кожного інше значення (порівняй вживання таких слів, як „демократія”, „свобода”, чи „народ” у східньому й західньому таборах сучасного світу); опісля та метода може допомогти дошукатись справжнього джерела основних різниць у їхньому думанні; та врешті — якщо ті різниці на це дозволяють — дійти до спільного визначення безпосереднього предмету непорозуміння або хоча впевнитись, що те непорозуміння є дійсним зударом поглядів чи інтересів, а не випадковим, штучним наслідком вживання різних категорій думання чи спостерегання.

По-третє, соціологія знання прямує до осягнення нового тип об'єктивності в описі та оцінці суспільно-ідеологічних конфліктів. Соціолог дивиться на кожний такий конфлікт, і взагалі на всяку проблему, що постає з потреби вибрати один спосіб діяння з-поміж багатьох можливих, як на проблему в господаренні суспільними цінностями. Якщо ті цінності походять з одного соціального середовища, вони звичайно укладаються ієрархічно — від найвищої до найнижчої — і тоді вибір відносно легкий: напр. у суспільстві, що цінить свободу чи честь вище життя, люди готові ризикувати життям, щоб оборонити честь чи свободу; у спільноті, яка ставить здоров'я тіла понад силу духа, лікарі й атлети збиратимуть багатіше жниво матеріальних ви-

нагород (якщо не соціального престижу), ніж учителі й священники, і так далі. Дійсна проблема постає зойно тоді, коли наступає зудар різних суспільних світів, а тимсамим потреба вибирати поміж зовсім різнородними цінностями. В такому випадку один вихід для дослідника: — залишити конкретне вирішення конфлікту вислідові боротьби між активними опонентами, ховаючись за стіну академічної чи іншої „об'єктивності”, тобто здержуючись від особистої оцінки ситуації, мовляв, це справа суб'єктивного переконання, і науковий, чи взагалі раціональний, підхід до неї не можливий.

Соціологія знання вперше уможливила новий, більш відповідальний рід об'єктивності, опертий не на запереченні важливості чи доречності суб'єктивних цінностей, не на виключенні оцінок спостерігача з аналізу проблематичної ситуації, але на усвідомленні, що процес оцінювання є постійним та невідлучним товаришем усякої збірної дії. Соціолог ставить перед собою завдання досліджувати цей процес відповідально й дисципліновано. Він не старається уникати ані ігнорувати часткових оцінок, що закорінені у поодиноких суспільних групах чи верствах, лише контролювати їх в інтересі цілоти суспільства.

Це приводить Маннгайма до підставового питання: в яких умовах і чи взагалі можливо соціологові, який сам є продуктом свого суспільства, виробити ту безсторонню перспективу, яка необхідна для сповнення такого завдання? Є три основні можливості: (1) член групи залишає своє становище в ній — емігрує, переходить до іншої суспільної класи і т. п.; (2) обставини існування цілої групи змінюються у відношенні до її традиційних норм та встановлених звичаїв думання й

НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР

(Думки і з приводу думок д-ра Б. Цимбалістого)

З багатьома думками названо-го в заголовку українського психолога наші читачі знайомі. Де-хто пригадує собі його довшу статтю в збірнику „Українська Душа” (в-во „Ключі”, 1956) на тему „Родина і душа народу”. Напевно ще в пам’яті наших читачів залишились минулорічні інформаційні статті нашого журналу про модерну психоаналізу, яка в формуванні поглядів д-ра Цимбалістого на національний український характер мала великий вплив.

Наш психолог далі вглиблюється в цю тематику. Він передав її в новому оформленні в доповіді на зібранні „Філософської секції” УВАН, 4 березня ц. р. Це — зрештою згідно з запевненнями доповідача — більша наукова праця, що народжується. Є особлива присміність стежити за тим, як її тема-зародок розростається, розширюється і поглиблюється, і — що найцінніше — не тільки в напрямі абстрактних теорій і методологічних підготовчих роздумів, але — що особливо важне і цікаве для нас — в напрямі самопізнання українського національного характеру.

Це піддало нам думку через докладнішу передачу поглядів ученого зробити всіх читачів нашого журналу співучасниками того зібрання секції УВАН і співслухачами доповіді й головних тем дискусії після неї.

Питання національної вдачі цікавило людей здавна і існує поширена віра, що кожний народ має власний, окремий характер. Письменники, журналісти, туристи називають різні риси національного характеру окремих народів, і такі неперевірені, спостереження, іноді випадковими враженнями проказані, часто глумливі, завваги, приймаються іншими і утворюються шляхом некритичного повторювання.

В старинні часи національні різниці пояснювали собі то впливом планет, то впливом клімату, хоча підкреслювали і залежність вдачі народу від соціальних умов його життя. В новіші часи: в 18-му ст. однобоко перецінювали вплив зовнішньої природи, зно-

ДУМКА ОДИНИЦІ ТА ЗБІРНА ДІЯ

(докінчення)

діяння, виявляючи нездібність цих останніх опановувати нову ситуацію; (3) у тому ж самому суспільстві постають та зударяються дві (або більше) різні, соціально обумовлені інтерпретації тих самих явищ і, взаємно себе критикуючи, проникають свої мотиви та ставлять одна другу в перспективу. Всі три ситуації дають спостерігачеві нагоду побачити, що до тієї самої справи є більш ніж один підхід, та спонукують його до здорового скептицизму, а в щасливому випадку — до дальших шукань.

Не треба й казати, що в недавній історії, особливо у полемічному дев’ятнадцятому сторіччі, не бракувало ситуацій 3-тього типу; і сама соціологія знання постала в таких якраз суспільних умовах.

Ігор В. Зелік

Друкарська помилка. У моїй статті в попередньому числі „Листів”, стор. 37, перша шпальта внизу, має бути „...офіційними філософіями”..., а не „...філософами”... — І. В. З.

ву ж у добу романтизму приймали існування містичного „національного духа“, незмінного, всюди присутнього в історії народу. Та 19-те ст. дало їй початки науковому підходові до цієї дуже складної проблеми, в якій за словом Фарбера, дослідники почуваються незручно, зате ненауковці-публіцисти дуже свobodно подають свої імпресіоністичні враження й узагальнення.

Деякі вчені й мислителі, бачучи всю ту різноманітність іноді суперечних спостережень, заперечували існування національного характеру взагалі, а славний філософ Шопенгауер висмівав намагання знайти якісь особливіші притаманності народів: — „людська обмеженість, злочинність і погань виявляються в кожній країні в іншій формі і це звуть національним характером... Кожна нація глузує з іншої, і всі мають расію“.

Все ж щось таке як національна психіка існує. Інакше трудно було б пояснити собі неповторний характер культури даного народу, його літератури, мови, фолкльору, архітектури. Це не виключає змін у характері, однак існує якийсь окремий спосіб думання, відчужання, поведінки, якими відрізняються члени одного суспільства від членів іншого.

Д-р Цимбалістий вважає найбільш плідною в досліді проблеми національного характеру методу, що її розробляє соціально-культурна антропологія, коли її поєднати з методом сучасної глибинної психології.

Національний характер це продукт культури даного народу і одночасно носій тієї культури. Нещодавно, головню в Німеччині, підкресливали значення раси і з неї пробували виводити риси характеру. Але досвід виявляє неправильність такого підходу. Антрополог К. Клюкгофн стверджує, що „японці вроджені і виховані в

ЗДА, зокрема ті, що виростили відокремлено від будь-якої численнішої японської колонії, подібніші до своїх білих сусідів, ніж до своїх батьків вихованих в Японії“. Цей же автор наводить ще такий цікавий приклад. В Америці зустрів він людину, що не знала англійської мови, ні американських звичаїв, які, до речі, її дуже дивували. „Расово“ чи біологічно це мав американець. Його батьки були протестантськими місіонерами в Китаї. Після передчасної смерті батьків його виховувала одна китайська родина в якомусь китайському глухому селі. Всі, що його пізніше пізнали в Америці, бачили в ньому більше китайця, ніж американця. „Ні його сині очі, ні ясне волосся не робили такого враження, як його спосіб ходу, типові для китайців рухи рук, вираз обличчя і спосіб думання“. Отож каже Клюкгофн „біологічна спадщина була американська, але культурний вплив китайський“. І цей останній виявився сильнішим, бо спонукав його повернутись до Китаю. Таким чином національний характер створює не раса, не біологічна спадщина, але культура, себто та частина спадщини, що її створили самі люди. Наукові досліді Р. Бенедікта про японський характер і Маргарет Мід про мешканців Балі і американців підтверджують це.

Очевидно, що біологічний фактор має велике значення і сама ж культура це продукт людини й її природних нахилів. Але вона, культура, впливає далі на ті нахили і регулює їх. Напр. людина їсть, бо голодна. Але чи вона відчуває голод 2, 3 чи 5 разів на день і в яких годинах, чи вона „живе, щоб їсти, чи їсть, щоб жити“ — це вже наслідки культури. Інстинктові і життєві потреби людей більш-менш однакові. Але кожна культура, кожна людська спільнота має інші думки і норми

задоволення тих потреб. Спільнота передає кожному поколінню в дуже ранньому віці систему цінностей, відчуття життєвих цілей і засоби до їх досягнення.

Кожна людина по своєму розуміє норми власної культури залежно від своїх успадкованих здібностей, своїх досвідів і свого становища. Звідси різниці між членами одного і того самого народу. Отже коли хочемо пізнати індивідуальні особливості людини, мусимо дивитись на її біологічну спадщину (здібності, соціальне становище), але національний характер, спільні цілій нації риси поведінки і ментальності — це вже продукт культури.

Ці спільні цілій нації риси поведінки, реакцій, душевної настанови передаються нащадкам в родинному середовищі. Родина це основне „міліє“, в якому формується характер, вдача людини, і то — як доказує глибинна психологія — в роках раннього дитинства. Переживання раннього дитинства звичайно забуваються, але їх сліди в підсвідомому діють і керують поведінкою дорослої людини. Риси типові для даної нації зумовлені духом родини, а цей дух родини знову ж формується всією соціальною структурою і культурою суспільства. Таким чином національний характер впливає із способу і роду виховання, яке отримує людина з перших своїх років. За словами американського психолога Франца Александра, „антропологія доказала, що типові для народу риси характеру виводяться з аналогічних способів поведінки в родинному житті, які панують у даній культурі. Те, що німця робить німцем, американця — американцем, а японця — японцем, — це складний вплив тих рис, які відрізняють японську, американську і німецьку родини”.

Дитина, за вченням психоаналізи, переходить точно визначені фази розвитку. Перша (приблиз-

но перший рік життя) — оральна фаза (лат. „ос“ — уста), бо головні переживання зосереджуються тоді довкола приймання харчу й довкола органів, що цю функцію виконують. Це не тільки заспокоєння голоду, але теж засіб переживання присмності, витвореної рухами і дотиком губ, язика, усної ями (пипочка, ссання пальця). Ті первісні способи усної активності (приймання харчу, згодом і кусання) стають підставовими для розвитку певних психічних рис характеру людини. Тут джерело і пізніших життєвих настанов, якщо переживання цієї першої „усної“ стадії особливо твердо зафіксуються. Настановами, часто виношеними з цієї стадії, є: пасивна рецептивність, залежність, спонтанність, вітальність, імпульсивність, потреба повного задоволення імпульсів, довіря до життя, оптимізм, або й песимізм, потреба фізичного соціального контакту („отарність”), увага до їди й пиття. У цій стадії дитина вповні залежна від матері, вповні пасивна.

Після тієї „усної“ фази приходить т. зв. анальна (2-3 рік життя). В ній присмність зосереджується довкола функції виділювання. Це стадія, коли дитину привчають до особистої гігієни й чистоти. Це стадія, коли дитина вчиться контролювати функції свого тіла, і в зв'язку з цим це стадія, коли знову виробляються і зафіксуються різні риси характеру, як точність, ощадність, педантичність, чистота, самодисципліна, впертість, увага до зовнішніх форм, до раціонального регулювання, активність у відношенні до зовнішнього світу, агресивність, тенденція панування, суперництво.

Приблизно трирічна дитина входить у нову розвиткову, т. зв. першу генітальну (статеву) фазу т. зв. едіпового комплексу. В цій фазі в житті 3-5 літнього хлопця проявляється інтенсивна любов

до матері і задрість і ворожість до батька. У дівчинки, навпаки, любов до батька і ворожість до матері. Нормально коло 5-го року дитина знаходить примирення і уподібнюється: хлопець до батька, дівчина до матері.

В якому ж родинному середовищі відбувається цей процес серед українського народу? Котра стадія залишає найглибші сліди і утверджується в характері? Інакше, яка є структура української родини? Отож у ній мати відіграє значно більшу роль, ніж у інших народів. Українська жінка в Краю і на еміграції активніша, ніж її посестри інших націй. Українські жіночі організації мають більше значення в українському, ніж в інших суспільствах. В українській поезії, українському мистецтві жінки, як Леся Українка, О. Теліга, О. Лятуринська, визначаються мужеським, бойовим тоном. В творах Шевченка, вірного висловника глибин української душі, мати займає центральне місце. Чоловік залишає виховання дітей жінці-дружині, а сам виступає рідко в виховному процесі, і то як сувора, караюча інстанція. Це глибокі сліди матріярхату в українському житті.

Наслідки цього такі, що характер зафіксується здебільшого на першій, оральній, вповні материнській фазі, а уподібнювання пізніших років зближає дитину знову ж до матері, не до батька, який залишається чужим для неї. Протилежне можна спостерігати в західних народів європейської культури, де в національному характері на перше місце висуваються вище наведені прикмети анальної фази.

Останніми часами проявляється і реакція проти тої ніжної, сантиментальної, „жіночої“ психіки українця. Хвильовий і Маланюк це яскраві представники такої реакції і літературі. Та реакція не є безнадійною боротьбою проти „природи“. На наших очах у сві-

ті і так само у вдачі українця відбулися під впливом великих подій і переживань глибокі зміни. Українське покоління післяреволюційне інакше ніж попереднє. Ті зміни зрозумілі, бо коли національний характер оформлюється культурою, себто спадщиною створеною людьми, то значить, що людина може також свідомо перетворювати культуру. Каже Р. Лінтон: „Культури можна робити кращими, бо більша частина „людської природи“, на якій — на думку кожного суспільства — створена власна культура, не є взагалі „природою“, але є вислідом раннього виховання“. Очевидно, що це довгий і повільний процес, бо що творилось тисячеліттями і століттями, не змінється продовж одного покоління.

Дискусія поверталася до двох особливо цікавих, навіть хвилюючих українську свідомість питань. Перше: — в основі українського національного характеру лежать прикмети, які своїм походженням сягають до першої, оральної фази розвитку дитини, як вітальність, імпульсивність, спонтанність, довіра до життя, разом із деякою пасивністю, отарністю, — в протилежності до прикмет анальної фази (агресивності, суперництва, дисципліни, упорядкованості і інших), вкорінених у характері саме провідних західних націй. Це може приводити до знецінення тих „наших“ рис і далі до почуття меншецінності. Тоді як ми не тільки нерадо відrekli-ся б від тих рис, але — коли говорити щиро — любимо їх, вони нам найбільше по душі.

Проблема незвичайно цікава і типова. Протиставлення „оральних“ і „анальних“ рис має деякі аналогії й перекрещення з іншими протиставленням, а саме ірраціонального життя з одного, і раціональних його форм з другого боку. Недавно, при іншій спробі підкреслити буйне життя й ірраціо-

нальні риси українського Сходу (в книжці про „Галичанство”) мали ми подібне схвилювання, чи така характеристика не принижувє. Думасмо, що тут не може бути мови про якесь самознецінювання. Навпаки, наше ірраціональне багатство спонтанності, імпульсивності, вітальності, проїнятих довірям до життя, це основні цінності, задатки і можливості оригінальної культури. Відкидати, зрікатись цього багатства — було б неплідним самозреченням. — А все ж ми хвилюємось коли зустрічаємось із протиставленням „оральних” (наших) і „анальних” (західніх) рис, або в іншій площині хвилюємось при згадці нашого неформального ще, ірраціонального багатства. В цьому хвилюванні і цій непевності можна бачити вираз здорової туги ірраціональних праджерел життя до оформлення, до упорядкованості, до самодисципліни, які є передумовою утвердження і успішної активності в відношенні до зовнішнього світу. — Колись протиставили змислові відчуттям раціональним формам-поняттям. Одні, сенсуалісти, однобоко тримались перших, раціоналісти — других. Формула Канта дала синтезу тих протилежних поглядів: — відчуття без понять — сліпі, поняття без відчуттів — порожні. Так і нашому, іноді „сліпому” ірраціональному багатству потрібні тепер раціональні форми, але без того багатства ті форми — порожні, без вартості.

Друге питання, що до нього поверталась дискусія, зв'язане з першим, — це проблема матріархальної печаті, виразної в структурі й житті також і нинішньої української родини. Сподіємось, що у тій праці, що народжується в науковому верстаті д-ра Цимбалістого, ця проблема буде висвітлена. Тут цікаво додати, що українська історія останніх століть тільки відсвіжувала і утверджувала прадавні матріархальні під-

валини українського життя. Д-р Цимбалістий цитує за Ф. Александром, що поведінка, типова для родини, залежить від „усієї емотивної атмосфери культури, від її ідеології”. Ідеологія це якась система думок. В емотивній сфері вона втілюється в ідеал, що має формуючу силу. Який же ідеал виконується в українському народі в останні століття його історії? Уходники, степовики, потім козацтво, гайдамаччина, вкінці революціонери 19-20 століть — все це ідеали не будівничих родинних домів, але навпаки — ідеали людей приречених до того, щоб добровільно чи під примусом покидати дім і родину. Дружина-мати стає постійним осередком дому-родини, що залишається на їх сторожі. Для козака чи пізнішого революціонера дім — це місце тимчасового спочинку в дорозі.

Такий ідеал і таке життя зміцнювали вплив матері-дружини в домашньому царстві, поруч якого з'являлись цілком або переважно чоловічі царства, як Запорізька Січ чи пізніші революційні гуртки. Запорожець це не господар хати, а Іван Карась із „Запоріжця за Дунаєм” і всі його побивані жінками побратими українського фолклору — це залізені і здеклясовані тіні козака, тоді як Одарка це втілення здорової і тривалої підвалини життя.

Кількома наворотами згадувалась американська подібність, де вплив жінки в родині більший ніж в Європі. Співдіяло тут те, що можна спостерігати в усіх новонаселених європейськими колоністами краях, де відчувався брак жінок. Але діяло тут і щось інше, що справді паралельне до подій в Україні, те, що називають „отвореною межею”, а що нашою термінологією можна окреслити як американське уходництво на „Дикий Захід”. Це паралеля до походу в степ з отвертими межами і відвойовування того степу укра-

Пам'яті Михайла Олексівича Ветухова

АННАЛИ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ В США

Том 8, 1960, число 1-2 (25-26).

Гарно і старанно оформлений і виданий Збірник для вшанування пам'яті основника і першого президента УВАН в США, професора М. Ветухова, що помер 11 червня 1959 року. У впровадній до Збірника статті пише проф. Філіп Мозелі (Колумбійський університет): „...У Михайла Олексівича були дві керівні пристрасті — його змагання до наукової правди, яку можна досягнути тільки шляхом вільної співпраці вільних духів, збагаченої свободними взаєминами з іншими науковцями світу, і — його пристрасне прагнення бачити Україну, що відгравала б повну і почесну і творчу роль серед народів світу. Він завжди виразно підкреслював, що таку роль можна виконувати тільки в свободі, і всі свої сили аж до останку він напружував,

щоб показати світові, що частина українського народу, яка живе і працює в вільному світі може дати і дасть добрий приклад тих великих цінностей і досягнень, які талановитий український нарід може принести людству, але тільки в зовсім свободному житті”. — „...Я ніколи не почув із його уст думки, яка не була б просвітлена, мудра і толерантна. Я ніколи не відходив від нього без відчуття мудрости і посвяти, з якими він віддавав свої сили і свій ум для вищих і несебелюбних цілей. Сам голий перегляд його наукових досягнень і його праці відхненника і організатора культурних починів ...можна справді зрозуміти і оцінити тільки в світлі шляхетного духа людяности, теплоти і розуміння, які вносив Михайло Олексівич, як людина, в кожную дію свого відданого і плідного життя”.

їнським населенням. І в Америці і в Україні в тих століттях жінка залишалась в домашньому царстві і зміцнювала в ньому свій вплив. І це потверджується і тим, що в українських землях де населення не зазнавало таких впливів і відпливів, отже на західних землях, менше відчувається матриархальна влада Одарки з „Запоріжжя за Дунаєм”. Навпаки, тут осілий і вкорінений у господарство Іван Карась частіше надуживав своєї фізичної переваги супроти Одарки. Далекий і неприсмний, і напевно перебільшений, відгомін цього мали ми в англійській канадській пресі перед двома роками в описі побуту наших піонерів-хуторян.

З напруженою цікавістю чекатимемо сподіваної праці д-ра Богдана Цимбалістого.

МШ

На зміст тому складаються лінгвістичні студії вчених різних національностей, друковані англійською, французькою і німецькою мовами. Подасмо прізвиська для ілюстрації зв'язків, що їх удалось Академії поробити:

Ph. E. Mosely, M. Altbauer, V. M. du Feu, O. Horbatsch, J. P. Hursky, G. Huettl-Worth, G. Jacobsson, E. Koschmieder, M. Ovcharenko, M. Samilov, E. Stankiewicz, V. Swoboda, B. O. Unbegaun, A. Vaillant, A. de Vincenz, D. S. Worth, P. Kovaliv, J. B. Rudnycky, G. V. Shevelov.

Огляд книжок, пропам'ятні згадки і хроніка замикають цінний Збірник.

Справжні герої рідко мають вигляд героїв.

Tennessee Williams

МІЖ РЕВОЛЮЦІЄЮ І ПРОВІДНИЦТВОМ

В чому слабкість вільного світу, що він завжди відступає перед комуністичними державами, які постійно тримають ініціативу в своїх руках? Випадки в Ляос знову ставлять це питання перед свідомістю світу. Відомий американський публіцист, Дейвід Ловренс, відповідає: — „Рахунок СССР спертий на переконання, що між Англією, ЗДА і Францією немає єдності і вони не воюватимуть, а союзні краї Південно-Східної Азії не зважаться воювати без виразного попертя Заходу. Так то „політика на вістрю меча” (brinkmanship), за якою не стоїть тверде рішення в кінцевім випадку таки воювати, в дійсності взагалі не є „політикою на вістрю меча”, але тільки колективною слабкістю. І на це ставить Москва”. (НИ Гералд Трібун).

Це слушне ствердження коментатора залишає без відповіді дальше питання: — чому ж після стільки виявів такої колективної немочі Заходу і стільки прикрих відступів, все ж немає тієї єдності? Знову справа Ляосу виявила її брак цілком виразно. ЗДА і zagrożені сусідні держави займають твердішу позицію супроти комуністичного наступу, Англія традиційно була адвокатом епізенту-уступок, а Франція заявляла, що воювати в Ляосі не буде. При такій поставі головних партнерів спільна резолюція конференції в Бангкок мусіла бути бліда і невиразна, а погрози Китаю інтервенцією, якщо інші держави вмішаються в справи Ляосу, мають метою внести ще більше замішання. Отже де глибші причини того браку єдності і слабости Заходу?

Вони правдоподібно в тому, що провідна сила Заходу, ЗДА, не мають ясної концепції світу і тому не мають ясної стратегії й тактики. Вони вагаються між кон-

цепцією світового подвижника революції і ролю провідника. Це тим прикріше, що ворожа сторона в цьому відношенні має до деталей розроблену політику. Для комуністичного світу революція це тільки засіб до того, щоб накласти народам провідницьку диктатуру. Їх тактика від 1917 року, від наступу на Україну, удосконалена, але не змінена. З отвертістю, що не має прецедентів в історії, вожді комунізму, знаючи страх Заходу перед війною, заявляють, що не спочинуть, поки весь світ не підкорять собі.

Щоб успішно протиставитись такому, справді смертельному ворогові, треба єдності передовсім трьох головних сил Заходу: ЗДА, Англії і Франції. Змонтувати її це перше завдання найбільшої з-поміж них потуги, Америки. Але вона духово ще не приготована до тієї ролі провідника. Політика доби Айзенгауера була політикою посередництва, медіаторства між державами, а не провідництва. Це лежало вже в характері президента Айзенгауера, який виявився ще в його ролі головнокомандуючого арміями альянтів проти Німеччини. Деякі заяви і посунення президента Кеннеді піддають думку, що він намагатиметься усвідомити собі і суспільству ЗДА провідницьку ролю в світі і поробити з того відповідні висновки. Одначе та друга концепція подвижника революції не давала і далі не дає ЗДА виконати їх історичне призначення.

Англія і Франція прийняли еволюційну методу ліквідації колоніалізму, і як показав досвід останніх років — єдиноправильну методу. Англійські колонії, усамостійнившись, входять добровільно в склад комонвелту, подібно і колишні французькі африканські держави залишаються в спільнотних зв'язках із Францією і вияв-

ляють навіть теплу приязнь у відношенні до недавньої колоніальної метрополії. ЗДА пробують безнадійно суперничати з советським чемпіоном протиколоніальної демагогії. Заступник керівника стейт - департаменту, Честер Бовлс, виразно заявляє, що ЗДА повинні продовжувати свою традиційну роллю борця проти колоніалізму і чим перебрати ініціативу в африканському континенті... Двічі ЗДА пробували того року суперництва з Совстами: — 1956 року, голосуючи разом із ними проти Англії і Франції в справі Суезу, і цього року, голосуючи проти Португалії разом із Совстами, в роз'єднанні з європейськими союзниками. 1956 рік відкрив Совстам дорогу до арабського світу. Революція в португальській Анголі, коли б нині вже удалась, створила б нове... Конго.

З цього приводу професор історії в Єльському університеті, Арнолд Вайттридж, на сторінках НЙ-Таймсу виступає проти такої „революційної” концепції закордонної політики ЗДА. „Напевно вже прийшла пора перестати говорити про колоніалізм як про якесь архи-зло. Колоніалізм це не більше зло як юнацтво. Це коридор, який мають перейти народи, поки дійдуть до самостійності. Ми самі перебували сто п'ятдесят років у тому коридорі з знаменитими результатами. Тоді, коли ми рішили, що можемо самі дати собі раду, ми знали більше про самоврядування, ніж який небудь нарід в історії, і коли прийшла потреба, ми створили законодавче тіло, якого завидував нам цивілізований світ.

„Сьогодні світ порухується скоріше ніж 1787 року, але і сьогодні держава не твориться з дня на день. Ми не робимо добра народам Африки, кажучи їм іти нашими стежками 1776 року. Немає ніякої паралелі між американською революцією і високою хвилею націоналізму в Африці.

„А передовсім коли хочемо, щоб на нас дивились як на провідника, маймо настільки відваги і чесности, щоб — не зважаючи на те, що Хрущов думатиме про нас — признати, скільки Африка завдячує саме тим колоніальним державам. Навіть Португалія, яка робить помилку, намагаючись затримати вказівки годинника, зможе більше скористати з нашої симпатії, ніж із осуду з боку ЗДА.

„Подібно до наших приятелів із південних стейтів, Салаяр бореться за втримання верховодства білих замість поділитись відповідальністю за уряд із туземцями. Це крок, що його португальці не охочі зробити. Але і ми самі знаємо дещо про таку ж неохоту не тільки в школах південних стейтів, але і в північних юніях. Поки читати лекції іншим народам на тему їхніх помилок, може було б добре нам самим пригадати собі поліно в нашому власному оці”.

Стільки професор. Та є ще інші, більші слабини американської „революційної” концепції закордонної політики. Передовсім вона не була і не є принципова і послідовна. Її висувують як хвилиnnий тактичний хід, щоб зараз же забути, коли вона не вигідна. Так було після першої світової війни з гаслом самовизначення. Воно було тільки негативне і застосовувалось, коли йшлося про розбиття німецької й австрійської імперій. Але ЗДА відмовились пристосувати його напр. у відношенні до Української Народної Республіки. Так сьогодні названий вже Бовлс втікає від української державної проблематики, заявляючи на демократичній конвенції 1960 року, що українці ніколи не мали своєї держави. Тут не таке важне те, що американський керівник закордонної політики, не знаючи історії, пускається на такі заяви. Важна безпринципність і непослідовність таких виступів. Той же Бовлс вимагає „революційної” політики в Африці, навіть

Головний Предсідник Українського Народного Союзу і Українського Конгресового Комітету

ДМИТРО ГАЛИЧИН

кол. УСС і учасник війни за українську державність
помер 26 березня 1961 року.

Як кожна особа на чільному становищі, Покійний зустрічався з признаннями і з критикою. Але все наше суспільство було свідоме того, що в проводі найчисленнішої щодо членства і найбагатішої нашої організації в вільному світі стоїть український патріот. Заслугою Покійного треба вважати те, що та організація вірно зберігала своє національне обличчя, і найкращим вшануванням пам'яті Покійного його наслідником і співробітниками буде втримання українського характеру Українського Народного Союзу.

не подумавши про те, чи ті племена мали коли держави і чи мають взагалі поняття, що держава означає. Це революційність по лінії найменшого опору, революційність проти союзників, але революційність, що боязко зупиняється на советських кордонах...

Тема для карикатуристів: В європейських журналах знаходимо тонку і характеристичну для наших днів карикатуру. Цвинтар: — на гробі пам'ятник Люмумби, а перед ним дорога забита жалібниками з вінцями квіток. Пізнаємо голови політиків різних держав світу. Недалеко гріб мадярського прем'єра Нагі, замордованого комуністами після приборкання повстання 1956 року. Гріб опущений. Різьблена постать Нагі скаржиться: На жаль, я не чорний...

На жаль, українці не чорні. Тоді навіть Бовлс домагався б для них самостійности...

Ми назвали „революційну” концепцію ЗДА негативною. Це її знову ж велика і небезпечна слабкість. Революційна концепція могла б виправдатись, коли б ЗДА були рішені заповнити порожне-

чу після протиколоніальної революції так, як її негайно беруться заповняти Совети своїми „спецами”, „дорадниками”, танками, користуючись заслоною місцевих манекенів. ЗДА робили б це не в ім'я своїх імперіалістичних посягань, але в ім'я того, про що говориться в тих „революційних” заявах, себто в ім'я нового, справедливого державного порядку. Але ту порожнечу (— знову Ляос може бути прикладом—) ЗДА пробують заповнювати... долярами. Є в російського поета: „Все куплю — сказало злато. Все возьму — сказал булат”. Покищо перемагало совєтське „все возьму”, а добрим доказом цього є нова дефініція нейтральности: бути нейтральним це значить брати гроші від Америки, а слухати Москви...

Коли б ЗДА ідейно пробілились до ясної і послідовної еволюційної концепції і сперли її на всю свою потугу, тоді разом із європейськими державами вони значно успішніше помогли б народам перейти колонізаційний коридор до незалежності, про який говорить американський історик. Спільний натиск союзників мав би більший вплив на держави, що, як Порту-

галія, намагаються спиняти вказівки історичного годинника, ніж спільний із Москвою фронт ЗДА проти тих держав.

Президент Кеннеді в двох перших місяцях урядування здобув собі симпатії в ЗДА і в світі. В Вашингтоні відчувається рука провідника, а не тільки медіатора між часто розсвареними інстанціями. Преса вільного світу незвичайно тепло коментує перші кроки нової влади. В тій прихильності є щось із туги за справжнім проводом у переломовий час історії і є щось із надій, зв'язуваних із молодим і енергійним президентом.

Доба Кеннеді

Німецький Інститут для дослідів громадської думки організував анкету-запитник: Яка була найважливіша подія 1960 року? 27% населення Західної Німеччини назвало найважливішою подією вибір президента Кеннеді в ЗДА, на другому місці стояв провал Паризької конференції на верхах...

Факт, неначе анекдота: В великому підприємстві вставляють нові електричні лампи. Між робітників працює малий челядник. Підчас перерви сидить малий на сходах і курить грубу цигару. Менеджер завваживши це: — Що, то ти, хлопчино, вже куриш цигари? — На це хлопець із щирим обуренням: — Як оце ви говорите зо мною в добу Кеннеді?!

Але його закордонна політика ще на роздоріжжі. Червоний килим розстелюваний перед амбітним, „невтральним” диктатором Ггани (так пригадується той же килим розісланий попередньою адміністрацією під ноги Люмумбі...) і заповіджена візита Кеннеді у Франції, яка в особі де-Голя знайшла справжнього провідника, два напротинні напрямки цього роздоріжжя. Дійсною антите-

зою концепції світової комуністичної диктатури Москви може бути не підлецування дрібним африканським амбітникам і не переліцитування Совєтів в антиколоніальній демагогії, але рішуче перебрання ЗДА проводу в еволюційному процесі будови нового світового порядку, спертого на розум і свободу.

М. І.

Накладом видавництва „ОРЛИК” вийшла книжка:

Андрій Білинський В КОНЦТАБОРАХ СССР 1944-1955

Спогади і спостереження
з передмовою ген. Ол. Грекова.

Як учасник бою під Бродами автор споминів попав у совєтський полон. Кілька місяців працював як шахтар у Сталіногорську під Москвою. Опісля був засуджений на 10 років таборів примусової праці. До 1951 року перебував на Воркуті. Як співробітник місцевого театру мав можливість познайомитися з всіма концтаборами Воркути, пізнати життя вільного населення — коротко: бачити і чути більше, ніж будь-який інший концтабірник, що згодом повернувся на Захід.

В 1951 році був переведений до концтаборів в Казахстані. Брав участь в конспіративному житті концтабірних організацій, за що разом з іншими був засуджений в 1953 році на кару смерті. Кара була потім замінена на 25 років ув'язнення. Зокрема автор цікаво описує часи „відлиги” в концтаборах. Як німецький громадянин він повернувся разом з іншими німецькими полоненими до Німеччини в кінці 1955 року.

Розміри книжки — коло 350 ст.
Ціна 10 нм. (2.50 дол.), в твердих обкладинках 25% дорожче.

Замовляти:

A. Bilinskiy
Muenchen 23 Destouchestr. 33
W.-GERMANY

Ситуації і постави

ДЕ ГОЛЬ, АРХІЄПИСКОПИ, ГЕНЕРАЛ

Французький президент — хоча сам щирий католик — зовсім вільний від впливів клиру.

1944 року президентові Рузвельтові прийшла до голови блискаюча ідея вислати тодішнього архієпископа, тепер кардинала, Спелмана до Альжирії, щоб спонукати де Голя погодитись на одну політичну концепцію. Архієпископ приїхав, де Голь поцілував його перстень з найбільшою шанобливістю, а після того заявив: „Тепер, Ваша ексцеленціє, щоб перейти до діла, мета Вашого приїзду мені відома, та побоююсь, що Ви будете розчаровані”.

...В дні визволення Парижа відправлялись у катедрі Нотр-Дам подячні молебні з нагоди перемоги. Де Голь „попросив” паризького архієпископа здержатись від участі в відправах тому, що той архієпископ кілька місяців раніше вітав у тому ж храмі маршала Петена.

...Наприкінці січня 1960 року генерал Массу дав в Альжирії дуже недискретне інтерв'ю кореспондентові мюнхенської „Sued-deutsche Zeitung”, Гансові Уль-

рихові Кемпському. В тому інтерв'ю сміливий, але зарозумілий генерал сказав: „Армія не розуміє альжирської політики де Голя, але де Голь був єдиним мужем, що ним ми розпоряджали. Можливо, що армія зробила помилку”. (Массу пізніше заперечив автентичність того останнього твердження, але потвердив правдивість першого).

Як тільки вістка про те інтерв'ю дійшла до резиденції президента Франції, до Елісею, вона буквально потрясла де Голем. Голова Комітету Зовнішніх Справ в Асамблеї, Моріс Шуман, відмітив: „Генерал зазнав великого удару. Як завжди в критичних хвилинах, його думка шукала аналогій в історії. — Дрейфус, Петен, а тепер цей — він сказав. — Ви знаєте, Шуман, мою любов до армії, але мушу одне ствердити: коли армія робить із себе осла, то це вже найбільший осел”.

(Hatch, Alden. The De Gaulle nobody knows. New York, Hawthorn Books, 1960). (О. Ол.)

ЯК НАРОДЖУВАЛАСЯ САМОСТІЙНІСТЬ ІНДОНЕЗІЇ

З капітуляцією Японії, 15 серпня 1945 року наспіла хвилина, що її довго вічікували індонезійські інтелігенти. В ім'я самостійницької ідеї ті люди переносили ув'язнення, або з волі голляндців жили на вигнанні. Підчас вибуху війни голляндці залишили індонезійців без зброї на ласку й неласку японців. Японці прогнали голляндців, але три роки пізніше їх самих перемогли альянти.

Кінець війни застав індонезійців спантеличеними та розчарованими. Але вони швидко освідомили собі, що треба було діяти негайно, якщо хотіли забезпечи-

ти країні її незалежність. Якщо б вернулося голляндське панування, ідея незалежності могла б назавжди втратити шанс здійснення. Тож 17 серпня 1945 року (тобто два дні після капітуляції Японії) група індонезійських патріотів із Яви проголосила незалежність і найменувала першим президентом ново-народженої республіки Сукарна, а його заступником д-ра Гатту.

Проголошення незалежності відбулося в опереткових обставинах. Сукарно та д-р Гатта саме були повернулися з наради з японськими командирами в Далья-

ті недалеко Сайгону. В обличчі воєнної катастрофи японці намовляли індонезійців проголосити незалежність Індонезії від Голландії ще перед формальним закінченням воєнних дій. Але це мало статися в імені японського імператора. Сукарно й Гатта прийняли проєкт скептично. Вони не довіряли японцям і вважали, що проголошення незалежності не повинно відбутися в імені чужої влади. Все ж вислухали японську пропозицію й після повороту до Батавії склали про неї звіт індонезійським провідникам. Ті провідники, піддержані групами студентів університету, натискали на Сукарна проголосити незалежність уже наступного дня. „Якщо будемо чекати”, говорили, „ця велика нагода може вихопитися нам”. Але Сукарно відмовився діяти похапцем. Він дораджував підждати кілька днів, щоб точніше пізнати положення в краю та ближче познайомитись із поставою альянтів. Альянтські інформаційні звідомлення називали Сукарна японським коляборантом і в загальному викривляли картину обставин у Індонезії. В своєму великому бажанні безкровної революції Сукарно був відпорний на всі натиски.

В часі між північчю та ранком на 16-те серпня група сердитих, озброєних і рішених на все студентів викрала Сукарна та д-ра Гатту з їхніх домів і вивезла їх кілька миль від Батавії до гарнізону в Ренгазденглок. Решту ночі та цілий наступний день студенти намагалися змусити Сукарна змінити думку. То улещували, то погрожували, то благаали, то вимагали. Сукарно оповів пізніше про ту свою пригоду ось-що: „Найчудніша річ, що будьколи трапилася мені в житті. Сердиті юнаки оточили мене з усіх боків, розмахуючи рушницями та погрожуючи. Я міг покласти їх на коліно та перетріпати, бо знав більшість із них від дитинства. Їх-

ні родини були моїми приятелями. Вони не були б потурбували мене навіть, якщо я твердо залишався б при своєму рішенні. Але, коли я глянув на їхні вдумливі та ревні обличчя, як вони благаали мене невідкладно проголосити незалежність, я знав, що вони мали слушність у своїх домаганнях. Майбутнє, якщо нам призначено мати майбутнє як вільній нації, буде залежати від щирости та запалу тих юнаків. Вони являли собою запалену групу й доля їхньої країни була в їхніх руках. Я глянув на них із любов'ю і промовив: „Добре, вертаймося до Якарти. Ми маємо перед собою багато праці. Не витрачаймо більше часу на балачку”.

Сукарно пригадує собі, як обличчя студентів запалали вдовolenням після його особистої капітуляції. „Вони запиталися мене: „можє ви бажаєте тепер підголитися?” Так ми вернулися до Якарти та наступного дня, 17-го серпня 1945 року, я проголосив незалежність Індонезії в імені індонезійського народу”.

(Tantri, K'tut. Revolt in Paradise. New York, Harper, 1960). (О. Ол.)

„В протилежності до інших предметів у природі — людина іноді меншає, коли до неї ближче приглядатись. Це можна ствердити на основі різних біографій. Але це трапляється тоді, коли авторові біографії бракує прихильности до особи, що її життя він описує, або коли тій особі бракує правдивої великості”.

(Lukas)

„Артур Кестлер завважив одного разу, що бажання людей особисто зустрінутись із автором, якого твір вони подивляють, таке ж нерозумне, як бажання зустрінутись із гускою, бо когось смакує паштет із гусячої печінки”.

(Brandon Henry: As we are)

Заклик до живих**СПРАВИ ПУБЛІЦИСТИЧНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ**

В сьогоднішній світовій ситуації інформація про Україну, її боротьбу за духову й державну свободу, інформація ведена систематично, продумано і на можливо високому рівні — це головний відтиск визвольного фронту. — Тому створення Публіцистично-наукового Інституту, який виконував би це завдання — це сьогодні один із найбільш пекучих обов'язків українського суспільства в вільному світі.

З мрій і плянів Інститут стане дійсністю, коли знайдуться молодші люди з організаційним хистом, які скажуть собі: створення і ведення Інституту це наше діло і ми зв'язуємо наші національно-громадські амбіції з цією справою.

Це два ствердження, які повторювали і далі повторюватимуть наші „Заклики до живих”.

Всіх, що думкою і серцем погоджуються з цими ствердженнями, зокрема тих, що вже відгукнулись листами і вплатами на фонд Інституту, можемо повідомити, що вже почались перші організаційні наради і масмо надію, що в наступних числах нашого журналу зможемо докладніше поінформувати про початкові кроки до того, щоб пляни перевести в діло.

Із листів

„...Прочитав я в „Нових Днях”, лютий 1961, статтю „Про одну доповідь і ще про децю”, де між іншим є згадка про нападливий випадок Д. Донцова проти „Листів” і їх редактора... Це прискорило мє рішення вислати не заяву, але гроші на фонд Публіцистично-наукового Інституту, щоб можна було прочищувати гуляйполе українській правді.

Посилаю грошовий переказ на 100.00 дол. на Публіцистично-на-

уковий Інститут, а 5.00 дол. на фонд передплати „Листів” для неспроможного брата”.

Петро Кулиняк, Ньюарк

„Прошу вибачити, що задекларовані 25.00 дол. на Публіцистично-науковий Інститут висилаю спізнено. На мою моральну підтримку все можете числити, а матеріальну узалежнюю від стану здоров'я, бо я вже на пенсії, а на 108 дол. місячної пенсії годі розмахнутись. При цій нагоді висловлюю думку, щоби Інститут уже почав діяти. Час летить, а потреба спростовувати фальшиві, а часто і провокативні, вістки про нас дуже пильна. Приєднуйте пресу, популяризуйте Вашу ідею. Зверніть увагу на Канаду! Щастя Вам Боже!”

Лицар Залізного Хреста

(див. лист в числі нашого журналу за грудень 1960 р.).

Інші влати:

Ірина і Мирослав Завицькі, Ірвінгтон — 20.00 дол.

М. Хархаліс, Торонто — 20.00 дол.

Інж. М. Кязуп, Канада — 10.00 дол. (дальша рата).

Спом'янім добрим словом відомого громадянина, що одним із перших відгукнувся на „Заклик до живих” декларацією 50.00 дол. і присилкою першої рати в сумі 10.00 дол.

МИРОН ЛУЦЬКИЙ

помер у Торонто в березні ц. р.

Його розуміння справи і жертва — це шляхетне завіщання, це проречистий заклик до живих від людини з того світу.

ДИСКУСІЯ І ПРО ДИСКУСІЮ

Досвіди і поради

Коли з темної вулиці в якійсь непевній дільниці міста поспілеться на вас лайка, ви спокійно йдете далі. Вас це не хвилює, ви на це приготувані. Нас залишають холодними даліші напади „Гомону України”. В числі з 11 лютого там можете прочитати: „Ми не писали, що М. Шлемкевич советофіл, але ми висловили здивування, що на сторінках редактованого ним журналу друкуються статті, що для них навіть мало означення — советофілість”. А в наступному числі з 18 лютого та сама газета починає новий наступ так: „Недвозначну пропозицію „Листів до Приятелів” М. Шлемкевича зліквідувати УНРаду і створити якийсь „Народний Центр” і піти з чолобитнею до КПСС” і т. д. Отже не хтось у дискусії піддавав таку думку для обміркування, ні, це — недвозначна пропозиція „Листів” М. Шлемкевича! В темних провулках непевної дільниці — це нормальне явище...

Але коли на вас нападають, вам присмодно почути приязне слово людини.

„Український Голос” (Вінніпег,

25 січня), згадуючи вище наведені випадки „Гомону України” проти „Листів” і їх редактора, додає: „Ми не згодні з багатьома думками висловленими в тій статті (А. Білінського, ред.), але думаємо, що автор має право їх висловити на папері в ім'я засади, яку ще в 18-му столітті проголосив Вольтер такими словами: „Я не згідний з тим, що ви говорите, але я буду до загибуні обороняти ваше право говорити це”. (З листа французького філософа і письменника Вольтера, 1694-1778, до французького філософа Гельвеція, 1715-1777).

„Гомін України” вживає іншої засади. Він розправляє з своїм противником ломакою, б'ючи його по голові закидом советофіліства”.

„Нові Дні” (Торонто, лютий ц. р.) інформують про напади розпочаті Д. Донцовим і продовжувані в наступних числах „Гомону України” проти нашого журналу, після чого редактор П. Волиняк визначає і свій погляд.

„Характерно в данім випадку, що лають не автора дискусійної статті, а М. Шлемкевича. Це свід-

Речі непроминаючої цінности

ЮРІЙ КЛЕН — Т В О Р И

за редакцією Євгена Маланюка.

Вже вийшли 3-й і 4-й томи.

Зміст 3-го тому: Е. Маланюк, передмова. Новелі: Акація, Яблука, Пригоди архангела Рафаїла. Медальон. Спогади про неоклясиків. Нариси: Черга. Крізь Великодні минулі. Чудо Воскресіння. „Мідь звенящая”.

Зміст 4-го тому: Шекспір, Гамлет, принц данський. Переклад із передмовою В. Ревуцького. Шекспір, Буря. Переклад із передмовою В. Ревуцького.

Томи в полотняній оправі, чорній із золотими написами.

Klen Foundation, 179 Bathurst St., Toronto 2-B, Ont. Canada.

чить, що залежить не так на самій справі, як на певній особі, яку конче треба знищити, припечатавши її страшним терміном „радянфіль”.

„Між іншим, я аж ніяк не захоплений статтею А. Білинського, хоч у ній і нема того всього, що понаписував Донцов, але вважаю, що поява таких статей не тільки не шкідлива, а й корисна... Треба тішитись, що є люди, які вміють думати, які шукають нових способів боротьби з окупантом України. Ці методи давно вже „намацуються” в таборах УРДП і УГВР, а останнім часом і в таборі ОУН полк. А. Мельника (Андрієвський, Жданович)... Важко сказати, хто й коли ці нові методи винайде, але хто шукає, той знайде, а під лежачий камінь вода, як відомо, не тече...”

Прикріше, коли вас заскакують сумнівними скопами там, де ви цього не сподівались. Таку прикрість зробив нам п. П. Творимірський, що знову присвятив нам аж три статті в „Народній Волі” (16, 23, 30 березня). Ми раді, коли люди, не погоджуючись із поглядами, висловленими в нашому журналі, дискутують. Але щоб така дискусія-розмова була можлива, сторони — як у всіх грах і змаганнях повинні дотримуватись правил fair play. На жаль, наш опонент цього не робить. Ось заспів до того трьох-статтєвого циклу, початок статті з 16 березня: — „Журнал „Листи до Приятелів”, що його редагує наш приятель із табору прихильників Державного Центру УНР, Д-р Микола Шлемкевич, оповістив в листопадовім числі свого журналу своє гасло: „Про все треба сумніватись”. Це гасло висунув ред. М. Шлемкевич не при якійсь дискусії про методи філософської спекуляції, але при сучасній актуальній політично-національній справі, яку заторгнув своєю статтею найновіший емігрант

Андрій Білинський на тему, чи має взагалі існувати Державний Центр УНР”.

А тимчасом гасло — не наше, як пише п. Творимірський, а Декрета і всього модерного мислення, і не висунене аж у листопадовому числі і не аж задля статті А. Білинського, а на самому початку дискусії, в травні минулого року, і повторялось у кожному числі журналу...

Так почавши, п. Творимірський в усіх статтях вмовляє в своїх читачів, неначе „д-р Шлемкевич... далі підтримує обов’язковість скептицизму (це і наступне підкреслення наше, ред.) в суспільно-національних справах” („Нар. Воля”, 16/3), неначе засада „de omnibus dubitandum” веде до того, що „людина, яка приймала б по-важно і глибоко таке гасло не буде в ніщо певно вірити, бо буде сумніватися, що є правдиве і добре, а що ні. Бо ж гасло „про все треба сумніватися” — означає ніщо інше, як поклик: „Не вірте певно в ніщо”. („Нар. Воля”, 30/3). Не будемо наводити численних місць, де повторяється той самий мотив: — сумнів — це скептицизм, а скептицизм — це брак віри і переконання, отже слабкість, „нездорове суспільне явище”, духове підложжя „людини вічних сумнівів”, не здібної до дії.

А в „Листах до Приятелів” за 1-2/1961 р., які дали привід до статей п. Творимірського, виразно стоїть: „Помилка авторів Нар. Волі в тому, що вони методичний, початковий сумнів помішали з гвинним скептицизмом або повним релятивізмом, які є зреченням, відкиненням переконання, які є невдачею, поразкою в боротьбі з сумнівами”. — Чи після цього вперте підсування нам проповіді скептицизму це fair play?

Було б нудно зупинятись на різних несуразностях у тих філіпіках проти — не нас, і не нашо-

го гасла, але як виразно, в кожному числі зазначувано, проти гасла всього модерного мислення і модерної науки. Наведемо один приклад. Пише п. Творимірський: „При рішенні людина мусить перебороти в собі сумнів і вибрати те, що вона уважає правдивим, і добрим”. — Зовсім ілюзно, але які висновки з цього? Перед вибором, перед рішенням стоять різні можливості і їх людина важить, перевіряє в думці, підходить до них із сумнівами. Коли б вона зразу була певна, тоді не треба б думати, вибирати, рішатись. Саме вільна воля людини — це свобода вибору після перевірки, після сумніву. Тварина не перевіряє, вона зразу певно діє. Це тільки в казці-порівнянні, яке нам для науки пригадує п. Творимірський, Буріданів осел сумнівається. В дійсності осли не сумніваються ніколи.

Коли нам залежить на твердому переконанні, то дорога до нього веде через методичний сумнів, перевірку всіх тез, їх дискусію. Нам ніяково пригадувати ті давні досвіди. Хто не перевіряв своїх думок, той живе — казали старинні мислителі — тільки „гадками” (докса), і тільки той, хто докладно зважив усі свої гадки, добивається до знання, розуміння (епістеме), до переконання. Гадки хиткі, і ті, що вдовольняються ними, міняють їх легко і без болю. Хто пробився крізь болючі сумніви до переконання, так легко його не покидає. П. Творимірський хотів би затримати своїх читачів на стадії гадок, ми хотіли б разом із нашими читачами пробиватись до переконання.

В своїх нових статтях п. Творимірський докладніше визначає межі дозволеного сумніву. Він виключає справу суверенності нації-держави, справу демократії і засади моралі, добра і зла. Він не приймає до відому, що в Європі дискутується потреба конфеде-

рації, як етапу до федерації. А це означає, що національно-державна суверенність для Західної Європи перестас бути абсолютот, але стає перейденим етапот, і що життя вимагає тепер ревізії цієї і стану. Мусимо зараз додати, що вважаємо національно-державне самовизначення кінечним щаблем для поневолених Москово народів на історичному шляху в невідому будучину. Це мусимо підкреслити, щоб комусь не прийшла охота присвятити нам новий цикл статей і показувати нас як „федераліста” в малоросійському розумінні.

Щодо демократії — пише п. Творимірський — сумніватись не можна, треба вірити. Знову п. Творимірський не приймає до відому, що славні сьогодні письменники і публіцисти, т. зв. ревізіоністи, переходили сумніви щодо демократії, поки наново пробились до неї. Не приймає до відому, що навіть ЗДА, які досі всіх і вся намагались ушасливити своєю демократією, сьогодні вже приходять до погляду, що та демократія не абсолют, але релятивна цінність залежна від щабля розвитку народу, отже що можна мати сумніви щодо неї. Зрештою принципово: — демократія, яка заперечує право сумніватись щодо себе, перестас бути демократією. Вона стає тоді ідеологічною догматикою, духовою диктатурою поряд із фашизмом і комунізмом.

Вкінці — каже п. Творимірський — не вільно сумніватись щодо моральних засад. Наш опонент знову затикає уші на те, що кінець 19-го ст. і досі 20-ге ст. раз-у-раз повертається до того, що Ніцше назвав „переоцінкою всіх цінностей”, забуває, що проблеми етики, ревізії її основ, стоять в осередку сучасної філософії й літератури. Можна тільки жаліти, що Камюс передчасно згинув у катастрофі. Тому терзано-

му сумнівами духові треба було вислати в перекладі статті п. Твориміського з тим знаменитим закінченням, з тією самовдоволеною певністю, що він, Камюс, прочитавши ті статті і спокійно передумавши, примириться з заборонами для сумніву, визначеними в „Нар. Волі”. Тільки дивно, що саме Камюса, того духа сумніву і боротьби з ним, називають „сумлінням нашої доби”! Але це п. Твориміського не бентежить...

Це поважні і прикрі речі. Це доморосла філософія провінції, яка, не звертаючи уваги на те, що творилось і твориться в широкому світі мислі, відважно розправляється з найтруднішими питаннями людського духа.

Та все ж спробуймо пошукати за оправданням для п. Твориміського. Він вибрав собі не дуже відповідне місце для своїх писань: — популярний, асекураційний тижневик і — дискусія філософічних проблем! П. Твориміський також співробітник квартальника „Вільна Україна”, журналу призначеного не для масового поширення, але для людей, що думають. Коли б він у такому журналі почав і продовжував дискусію, хочемо вірити, вона виглядала б інакше. Пана Твориміського не знаємо, хоча він при всіх нагодах запевняє нас у своїй приязні. Але знаємо начальника редактора „Народної Волі”, професора д-ра Матвія Стахова. Нам дивно, що він свого співробітника, охочого до філософічних дебат, не скерував до журналу, щоб охоронити його від таких спрощень.

Це наша порада і для будучих дискутантів, і то не тільки дискутантів із нашими думками. Якщо розмова має бути справжньою, поважною дискусією, тоді ті, що дискутують, повинні мати на увазі передовсім своє переконання і свого співрозмовця, і далі людей, що думають і можуть стежити за

ходом міркувань. Наші дискусії викривлюються, бо дискутанти часто почувують себе, неначе вони актори великого цирку, що на них вп'ялені очі всенародних мас, до яких промовляється не аргументами, але ефектовними підходами. Тоді шукання правди, оборона переконання зникається до шукання способів приподобатись тим уявним масам, а дискусія стає вічем-масівкою.

М. Шлемкевич

„СВЯТО УКРАЇНСЬКОЇ ЄДНОСТИ”

„Нові Дні” (Торонто, лютий ц. р.) містять статтю, підписану редактором журналу, П. Волиняком, „Про одну доповідь і ще про дещо”. З неї довідуємось про Свято 22 Січня в Торонто. „...У відділі КУК довгий час були суперечки, хто має зробити доповідь на святі. Демократичний блок виставляв д-ра М. Шлемкевича з Нью-Йорку, УНО — п. Плав'юка, а ЛВУ — ред. Матлу. Боже мій, що ж тут поганого? КУК же — коаліція, то це цілком нормально. Вирішили голосувати. Щоб було все чесно, відбулось таємне голосування. Висліди такі: Шлемкевич — 7 голосів, Плав'юк — 4, Матла — 4. Такі висліди не сподобались „сборним націоналістам” і представник ЛВУ, насупившись, буркнув:

— Ну, що ж! То й святкуйте собі...”

Щоб не розбивати нарад, демократичний блок поступився. Промову передали ред. Б. Стебельському. Він уклав плян короткої промови, але — як сам признався — йому сказали її поширити, що він і мусів зробити... Промова вийшла довгою і між іншим в неї включено замасковану полеміку проти... редактора „Листів до Приятелів”.

Це промова на Святі 22 Січня, святі української соборної єдності! Сумно на цьому світі, панове!

3 книжок і з преси

БУДДА ПРОТИ МАРКСА

„Одного вечору в монастирі, położеному на височині 2500 метрів над рівнем моря, в Гімалаях, бачила я перед буддійським Високим Лямою двох європейців, що стояли низько зігнувши спину і з піднесеними руками. На їхніх догори обернутих долонях були довгі білі серпанки, якими ще сьогодні обмінюються в Тибеті й північній Індії на знак приязні з господарем, що приймає гостей.

„Ті „чужинці“ похилились так розмірено і так достойно, як це притаманно тільки для людей тієї околиці. Вони говорили з Лямою без перекладчика, мовою того краю. Ляма прохав їх сісти поруч нього і пити з ним приправлений маслом чай. Цілу годину давали вони і мудрець із Тибету образ повної однозгідности. Коли ж ті європейці виходили з залі, я зловила кілька уривків їхньої розмови: — вони говорили між собою по російськи...”

Сцена скоплена німецькою кореспонденткою.

Недавно святкували на Цейлоні 2500-ліття буддизму. З поклоном з'явився міністр-президент червоного Китаю, Чу-ен-ляй, і привіз великі грошові подарунки ченцям, одягнутим у жовті шати. При цьому він увелював, що в Китаю не тільки що не переслідують буддизму, але навпаки буддизм втішається найвищою прихильністю держави.

Два зразки рафінованого, до тонкості продуманого підходу комуністичного світу до свого великого суперника в боротьбі за душу Азії, буддизму. Вони висилають у ті краї філософів, науковців, мистців, психологів, які пильно до деталей вивчили звичай, тонкощі розмови, спосіб життя туземців. І цих двох образів досить, щоб зрозуміти незручність,

іноді навіть примітивність, матеріалістичного підходу американської політики до того азійського світу кількатисячлітньої глибокої культури.

В цьому світі після виходу з колоніальної доби почалися нові, духові зрушення. Між іншими мотивами діяла тут згадувана вище 2500-та річниця Будди. Той князь і основник релігії названої його ім'ям мав заявити своїм учням, що після 2500 літ буддизм переживе велику перемену. Звідси ідея буддійського ренесансу, яку з святкованою річницею зв'язує Нарада Тєро, один із найвишараніших буддійських філософів Цейлону. І знову доказ комуністичної зручності: релігійний філософ 1957 року відзначений нагородою... Леніна.

Буддизм, який без зброї, силою своєї лагідности, здобув собі 500 мільйонів визнаєвців, від Тибету, Нєпалу через Бурму, Тайланд, Ляос, Камбоджу, Цейлон аж до Японії, сьогодні особливо в загрожених комунізмом краях стає найбільшою духовою силою оборони перед наступом московського і китайського марксизму. В далекому від загрози Цейлоні мріють ще про примирення, про синтезу буддизму і марксизму. В анонімній, приписуваній одному з найвищих буддійських достойників Цейлону, книжці про „Револьту в святині“ поставлене питання: „Чи буддійська філософія з її глибокою етикою покладе печат на китайський комунізм і чи таким чином дасть новий зворот марксівському, матеріалістичному світоглядові?”

Більш реалістично дивляться буддисти загрожених комунізмом країв. Вони переконані, що перемогти червоний матеріалізм можна тільки силою духа, а не голою

зброєю. Але вони зрозуміли, що комунізму треба протиставити не тільки шляхетні ідеї, але організації. Осередком такого звороту зробилась Бурма з її ченцям-премісром У НУ. Про цей зворот інформує німецька мандрівниця-кореспондентка Гізеля Бонн. „Виступ ченців у жовтих тогах на політичну сцену — це знак тієї переміни в буддизмі, і її можна завважити не тільки в Бурмі, але і в інших краях Індії-Китаю. Той виступ ченців на політичну сцену це відповідь на виклик комунізму”. З Бурми вийшов почин оснування „Світового Братства Буддистів” (1950 р.) і те братство стало вихідною точкою й осередком буддистського ренесансу. Що два роки відбуваються конгреси братства, кожним разом в іншій державі. Суворі конечності життя повчили буддистів загрожених країн, що для боротьби з комуніз-

мом потрібна проти-партія, сперта на буддизм.

Тих пробуджених до політичної активності буддистів тривожить комунізм Москви і Китаю, але так само непокоїть песимізм і нігілізм західного світу з його технічно-цивілізаційною витонченістю сполученою з розкошелюбством. Філософи-буддисти переконали, що їх релігія найбільш відповідна для атомової доби, бо вона не вимагає віри, але пізнання. Згідно з ученням Будди суттєва різниця між людьми ґрунтується не на тому, яке місце окремі люди займають в часі і просторі, але тільки на незалежності їх мислі. Тільки завдяки незалежності мислі людина дістає шляхетство неповторної істоти, що відрізняє її від большевистської масової людини. У НУ заявляє: — „Ми буддисти хочемо, щоб держава була для окремих людей, а не індивід

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА

монументальний твір НТШ (Європа)

Чи цього року чи пізніше Ви набудете **Енциклопедію Українознавства**. Без неї не зможе обійтись ніяка інтелігентна українська родина. — Але замовляючи її тепер

- Ви користаєте з нижчої, передплатної ціни: за шість грубих, ілюстрованих томів у полотняній оправі — 50.00 дол., в півшкіряній оправі — 60.00 дол., які можна сплачувати малими, догідними ратами. Після появи 4-го тому ціна виноситиме — 75.00 дол., а після появи цілоти — 90.00 дол.
- Ви допомагаєте завершити цю велику, збірну працю наших учених, і то в час найбільшої потреби, коли окупант докладає всіх зусиль, щоб правду про Україну сфальшувати перед світом своєю Українською Радянською Енциклопедією.

Вже вийшов і розсилається 3-й том Словникової (гаслової) ЕУ. Перше, т. зв. статтейне видання ЕУ в трьох томах уже на вичерпанні. Її ціна тепер 60.00 дол.

За інформаціями і з вплатами прохають звертатись:

в ЗДА — М. Shlemkevych, 916 Monroe Ave, Elizabeth, N. J.

в Канаді — R. Holod, 38 Halford Ave, Toronto 9, Ont.

для держави. Наша країна, наша невелика Бурма — це вихідна точка великої буддистської обнови, це вето проти комунізму... Повірте мені, даремно поборюватимете комунізм зброєю. Його можна перемогти тільки великою і сильною ідеєю". Коли ж західні відвідувачі питали його, чи він вірить, що і цілий світ можна б оновити вченням Будди, У НУ відповів: „Коли маєте кращу ідею, якою можна б перемогти комунізм, і коли зможете нас переконати в цьому, ми готові піти з вами. Але це мусить бути ідея, а не атомової бомба".

Можна сумніватись, чи і велика і нова ідея, зроджена в сфері Заходу, могла б захопити і переконати буддистів, як і навпаки, можна сумніватись, чи ренесанс буддизму мав би більшу притягальну силу для людини західної

культури. Доказом цього може бути найновіша публікація відомого європейського ревізіоніста, що шукав колись тієї нової ідеї в комунізмі, Артура Кестлера. Книжка називається „Лотос і робот" і масмо надію незабаром докладніше зреферувати її читачам нашого журналу. Каже Кестлер, що європейці появлялись на Далекому Сході у двох ролях: або як здобувці-колонізатори, або як паломники. Він сам їхав у тій другій ролі паломника-шукача правди. Повернувшись з переконанням, що для нього місце таки в сфері європейської культури...

Окремі одиниці, як у 19-му ст. філософ Шопенгауер, можуть згоплюватись чаром духа Далекого Сходу, але Захід як цілість мусить знайти свою власну велику і нову ідею, про яку говорить відроджений буддизм, ідею з власних духових джерел, передовсім християнської культури.

ПРАВДА ЗАВЖДИ ВИЙДЕ НА ВЕРХ

В великому „інтернаціональному симпозионі" на тему терапії грибкових захворюнь (Therapy of Fungus Diseases, An International Symposium, Boston-Toronto, 1955) поміщено коротку статтю В. Т. Панасенка про „Стан грибкових захворюнь в Україні".

Це явище ще мало досліджене, немає достаточної кількості даних, бо небагато лікарів в Україні працює в ділянці мікології (науки про грибки). Ці захворюння частіші у тварин, напр. між 1931 і 1938 роком згинувало в Україні 30 тисяч коней від грибкових захворюнь. Місцями найбільш податними на ту недугу були роти, шлунок і нирки. Це зрозуміле, бо той рід грибка, що привів до такого нещастя, розростається на мокрій траві і звідси переходить в організм коней.

Особливо важні дуже обережно

висловлені дані про грибкові захворюння підчас голоду 1932 і 1933 років. Передаємо те місце дослівно: „Поскільки мені відомо, немає ніяких друкованих даних про грибкові захворюння шлунково-кишкового проводу у людей в Україні. А все ж на конференції Мікробіологічного Інституту Академії Наук СССР 1938 року, після того, як я подав звіт про токсичні і патогенічні грибки, дискусія виявила, що підчас автотсії жертв голоду 1932 і 1933 року спостережено багато випадків грибкової інфекції шлунково-кишкового проводу. Це пояснювали тим, що голодне населення їло зіпсути відпадки, і тим, що особи обезсилені голодом були легкою добичкою тих мікроорганізмів".

Стільки в симпозионі. Голод в Україні тих років був офіційно „ліквідований" совєтською вла-

дою, себто не признаний, його не було. Тоді запрошували знатних політиків і письменників із Європи і показували „патьомкінські села” на доказ, що в Україні „все благополучно”... На жаль, люди такої міри, як покійний французький політик і письменник Ерію повірили і своєю повагою закривали перед свідомістю світу тра-

гедію мільйонів українців, що згинули від голоду.

Сьогодні, в добу реабілітацій, коли привертають до існування фізично знищених і викреслених із історії письменників, мистців, учених, признають і існування голоду... Правда завжди вийде на верх, лиш камінь іде на дно.

„А Я ВАМ КАЖУ: БІЙТЕСЬ МОВЧАННЯ”

„Кожен поневолений нарід проходить школу мовчання. Єдине, на що дозволяє диктатор, це ентузіастичне схвалювання. Але диктатор смертельно ненавидить мовчання, бо він добре знає, що воно значить. Серед поневолених розвиваються спеціальні слівця: напр. „гм!” набирає незвичайної повноти змісту... В добу нацизму Карл Валентин дав чудовий вираз мовчанню: — Я взагалі нічого не говорю. Хіба це ще мені вільно сказати!”

Це уривок гарного есею Сіріс-мунда Радецького про мовчання. Той уривок говорить про мовчання, що його боялись радив Моріс Метерлінк. Це те мовчання, якому Шевченко дав сильний, саркастичний вираз: — Од молдаванина до фіна, На всіх языках все мовчить, Бо благоденствує... Це те мовчання, що сьогодні прикриті, заглушені „ентузіастичними оплесками” в СРСР, понуро чекає свого розряду.

Є різні роди мовчання, — далі описує названий автор. Людина може тримати замкнуті уста, бо нічого не вміє сказати, але вона може мовчати, бо не хоче нічого сказати. Це різниця між німим і мовчазним. Протилежністю першого є балакун, протилежністю другого — розумне слово.

Мовчати не в пору — не є добре, але говорити не в пору — ще гірше. В англійській газеті стояло: „Він змарнував неоціненну

нагоду тримати язика за зубами”. Англійці здавна славляться мовчавістю. В одному листі з 1770 року оповідається, як то п’ятнадцять англійців сиділо в салоні і продовж чверті години ніхто з них не промовив ні слова. При чому ніхто, як то буває, не відчував ніякості. Найбільше дивує така поведінка говірливих французів. Вони таке товариське мовчання називають „англійською конверсацією”.

Є ще патетичне мовчання напр. в залі великої бібліотеки. Напис „Silentium”, і вас огортає урочисте почування. Мільйони друкованих слів чекають, щоб промовити, коли на них впаде погляд читача. „Мовчання бібліотеки... має в собі щось із тишини замкнутого погребу з динамітом”.

Найтупіше мовчання — це мовчання каменя. Тому біблійне „кричатиме каміння” означає щось жажливо нечуваного. Іван Франко грозить своєму народові тією страшною мовою: Зрозумійте й затямте собі, Ви сліпців покоління, Що як зглушите душу живу, Заговорить каміння...

„Три п’яті частини поверхні нашої планети займає вода, дві п’яті суходіл. Вода шумить, шепче, веде безпереривну балачку, але суходіл мовчить. І тим страшніше, коли він перериває своє мовчання вулканічними вибухами і жалиливим громом землетрусу”.

Наша доба — це доба великого

ПРИСЛАНЕ ДО РЕДАКЦІЇ

Василь Чапленко: „Українці”. Повість. Нью-Йорк, 1960, ст. 176.

Роман Лисняк: Останній полк. Сатири. Нью-Йорк, 1960; ст. 20.

Василь Іванис: Стежками життя (спогади). Книга 3-тя. Кубанський Край і денікіяда. — Новий Ульм, Німеччина, 1960, ст. 350.

(В цьому томі переказано про велику, напружену боротьбу Кубанщини проти червоних і білих російських реакціонерів, очолені ген. Денікіним; брутальну розправу останнього з Кубанською Радою, наслідком якої стала перемога червоних росіян, цілковитий крах Добр армії і втеча самого Денікіна закордон. — Комісія Видавничої допомоги прохає придбанням цієї книжки (3.00 дол.) допомогти видати ще 4-ий і 5-ий том спогадів відомого діяча

Кубанщини. Звертатись на адресу:

B. Iwanys, 134 Dovercourt Rd., Toronto 3, Ont. Canada.

Михайло С. Грушевський: Вибрані праці. Видано з нагоди 25-річчя з дня його смерті (1934-1959). Зібрав і упорядкував матеріали Микола Галій. Стаття про життя і діяльність М. Грушевського і мовна редакція Володимира Дорошенка. — Вид. ДУКЦА, наклад Гол. Управи ОУРДП в США. — Нью-Йорк 1960, ст. 263.

Віктор Доманицький: Тарас Шевченко (Синтетично-націологічні студії його життя й творчості). Бібліотека Націологічної Літератури, вип. 2. 3 4 автопортретами Шевченка та 27 малюнками. Накладом автора. Чікаго, 1961; ст. 116.

Петро Одарченко: Леся Українка і українська народна творчість. Відбитка із Збірника пам'яті З. Кузелі. Записки НТШ, т. 169. — Париж — НЙорк, 1960; ст. 15.

Юрій Артюшенко: Цілюще джерело, Чікаго, 1961; ст. 28.

Каленик Лисюк: Хто поповнив національний злочин? Під осуд українського громадянства. 1961; ст. 86. (Справи Музею Визвольної Боротьби України в Празі).

Видання Інституту для вивчення СССР, Мюнхен, 1960:

Український Збірник, кн. 17, ст. 132. Автори статей: П. К. Феденко, Є. Гловінський, Н. Полонська-Василенко, Є. Деслав, К. Архімович, Н. Теодорович, Д. Моловей, Вс. Голубничий.

Панас Феденко: Марксистські і більшовицькі теорії національного питання, ст. 78.

Видання УВАН, Канада

І. Розгін: Володимир Л. Симиренко. Короткий нарис життя та наукової й громадської діяльності. Вініпег, 1959-1960; ст. 80.

Яр. Рудницький: Найближчі

пустомельства, пересиланого радісними хвилями і друком. Однак та сама преса, що намагається вибалакати все, має і свої роди мовчання. Один — це мовчання під цензурою, як в СССР; другий — це метода „революверних газет”: вони змушують людей до мовчання погрозою зрадити якісь таємниці; і вкінці третій рід — це смертельне замовчування невіддільних осіб...

Але саме наша доба виростила велику кількість професійних мовчунів, людей, що зберігають політичні, наукові, технічні, військові таємниці. І так само в протиставу професійним мовчунам, наші часи створили потужні організації й засоби, щоб змушувати людей до говорення: шпигунські сіті, спеціалістів від тортур.

Та найбільше мовчання — це мовчання Бога. Він перерве його на страшномо суді. А до того часу Бог мовчить і каже природі й долі говорити за себе.

завдання шевченкознавства. Вінніпер, 1958; ст. 32.

Яр. Рудницький: Шевченкіяна на Заході. Вінніпер, 1959; ст. 80.

Яр. Рудницький: Бібліотека т-ва „Просвіта” в Порт Артурі, Онт. Вінніпер, 1961; ст. 16.

Oksana Asher: A Ukrainian Poet in the Soviet Union.

Нью-Йорк, 1959; ст. 50.

(Праця про життя і творчість Михайла Драй-Хмари).

Problems of the Peoples of the USSR. Special Issue on Soviet Colonialism.

Вид. Ліги Визволення Народів СССР. Мюнхен, 1961; ст. 64.

(Статті українських авторів і авторів інших поневолених народів).

„Сучасність”

Замість „Сучасної України” і „Української Літературної Газети” від 1-го січня ц. р. виходить журнал „Сучасність”. Коли це пишемо, маємо перед собою два пер-

ші числа, за січень і лютий. Зовнішнє оформлення відповідніше, ніж його мали подібні змісти в попередніх виданнях газетного формату. Редакція поширена в порівнянні з попереднім складом. Вона, як можна здогадуватись із інформацій у двох перших числах, щойно в стадії остаточного оформлення. Тому трудно вже сьогодні скласти собі ясне уявлення духових доріг журналу.

Але вже можна ствердити здорову тенденцію раціоналізації нашої журналістики. Коли б і інші групи пішли за прикладом „Українського Т-ва Закордонних Студій”, видавця „Сучасности”, і комасували свої роздріблені видання, тоді це було б оздоровленням нинішнього стану, коли кожного місяця книгарські полиці заставляються десятками розводнених видань. Така комасація означала б зменшення кількості, але — маємо надію — одночасно означала б підвищення якості і збагачення змісту.

ДУМКИ І ДОТЕПИ

Сучасний письменник, що починає писати утопійний роман, не може бути певним, чи не закінчить його як репортаж із життя.

Erich Maria Remarque
нім. письм.

До засад доброї політики належить не спокушати злодіїв.

Раск
керівник стейт-деп. ЗДА

Провідники нашої держави повинні пам'ятати, що вони панують над людьми, а не над художньою.

Вишинський
поль. кардинал

Не маю нічого проти того, коли хтось один має владу, поки тим одним є саме я.

Cecil King
шеф концерну
„Daily Mirror”

Де люди не можуть голосувати руками, голосують ногами: — втечею.

Ignazio Silone
італ. письм.

Коли б людині пощастило колись причалити на Місяці, то через брак повітря вона ніякої потреби не відчувала б так сильно, як чимскоріше повернутись на Землю.

Alexander Ruestow
нім. соціолог

Передчасно давати повну свободу недозрілому красві, це те саме що незабезпечену бомбу покласти в свіжо приготоване ліжко.

Randolph Churchill
англ. журналіст

ЧОМУ?

● Від кількох років мене і моїх знайомих утощає „Комітет за поворот на батьківщину” своїми газетами. Зразу нам було ніяково; були люди, що їх це навіть тривожило. Згодом всі привикли, а скриньки відпадків терпеливо поміщали і ті до огиди нудні похвали совєтського раю. Цікаво, що експедиція зовсім скоро довідується про зміну адрес. Буває, що наші місцеві видання іноді заблукаються на давнє мешкання людини, а те сміття зараз же знає нову адресу... Бували й веселі моменти. Раз якось прийшов лист: ми — мовляв — знаємо, що в країні, де живете, все можливе. Навіть почта може контролювати і не доручувати Вам посилки. Щоб не будити підозр, висилаємо листи вже з Західної Німеччини. Та все ж щось із наших посилок, за всі ті роки, таки мусіло дійти. А від вас, співвітчизнику, досі ні слова. Напишіть, а то припинимо всі зв'язки... Очевидно та „страшна” погроза йшла туди, куди й уся та бібула. Але посилки приходили далі... Щоб додати конспіраційного перцю, посилки почали приходити друковані на тонюсеньких бібулках. Але вислід залишався той самий.

Та від недавня почалась уже справжня повідь. Іноді дістаєш по кілька посилок денно. І нова фірма: „видання Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном”. Подібно ж і російські видання. Та даремне шукати чогось цікавішого: фірма нова, але смак той самий. Все ж шукаючи за тим новішим, натрапляємо зовсім велелі речі. На доказ посылаю вирізку з статейки: „С думой о человеке”. Заголовок каже сподіватись чогось із думок Пастернака чи Дудінцева для примани. А тут... та читайте самі: „Лезут і лезут думки в голову... Приходится удивляться. Или мне все нужно, или я уже без тех думок жить не

смогу. Еще мой покойный батько учил: „Вася, думай только о себе. До людей тебе нет дела. В народе говорится: своя рубашка к телу ближе...” Я это понимаю, а не могу не думать. Да и неинтересно думать о себе. И нелегко с думками, нелегко. Еще поэт говорил: думы мои, думы... Верно говорил. Трудновато бывает с ними, иной раз уснуть не можешь... Мечты поднимаются на крыльях — не уснуть. И не могу понять, почему меня все тревожит? Наступил новый, шестдесят первый год — думаю, как мы его проживем? Домну досрочно пустили — думаю о доменщиках. Как это у них так ловко получилось? Радуюсь, переживаю. Никита Сергеевич в Америке — переживаю, думаю и мыслями понимаю — нелегко ему там приходилось беседовать с капиталистами... Новые деньги — новые думки. Как мы подружиться с молодым рублем, и надобно нам так сделать, чтоб он не старел и, упаси бог, не дешевел. У соседской дочки горе — бросил муж, а я волнуюсь, думаю. Почему так быстро развалилась молодая семья? Патрис Лумумба в тюрьме — думаю о Лумумбе. Какое мужество! И как могло случится, что национальному герою скрутили руки и бросили его за решетку? В Лаосе трудно — думаешь о Лаосе. Алжирцы кровью обливаются — дума-

Правдива ввічливість це виявляти прихильність до людини.

Ж. Ж. Руссо

В Америці кохання поза сороківкою — це щось непристойне; праця поза п'ятдесяткою — щось неправдоподібне; смерть перед шістдесяткою — щось майже певне.

James Thurker
ам. гуморист

ешь об алжирцах. Целинный край народился — думаешь о нем. Как там у целинников дела... И нет этим думкам ни конца, ни края. Идут и идут, как волны, и насаждают одна на другую: И получается у меня жизнь сильно мыслительная...”

Що за мова? Тут же і „думки”, цитати з Шевченка, тут же „покойний батько”. Так видно створюється для „советського народу” нова, спільна „советська мова”, основа старшого брата, поперетикувана українськими слівцями...

Тільки при чому тут „культурні зв’язки”? Кого такими „думами” і такою „сильно мыслительной жизнью” можна заманити? Або фотознімками доярок. Дівчата гарні — це правда. Зв’язки можуть бути цікаві — також правда! Але при чому тут культура? Нераз можна подивляти зручність і продуманість советської пропаганди. Чому ці газети такі бездарні — це для мене загадка!

Відповідь: І для нас також. Багато надій зв’язувати із новою фірмою „т-ва культурних зв’язків” — було б наївністю. А все ж дивлячись на підписи поважних учених, літераторів, мистців, що ніби очолюють той комітет, можна було чекати чогось кращого. Попри всю наказну січку, ми шукали якихось цікавих вісток про людей, діячів культури, про те, над чим вони працюють. Замість реклами для доярок, кукурудзяного сиропу, майстрів багатирських урожаїв зерна і іншої до зануди перемелюваної половини, ми радо побачили б світлина осіб із відомими прзвищами, світлина театрів із описом їхніх програмок, музичних інститутів, огляди видавничого руху УССР в порівнянні з РСФСР, фота — адже і на кольорові статті державне видавництво — образів визначніших мистців... Те, що досі надходило, встановлювало зв’язок (погоджуємось із Вами) хіба... з скриньками на відпадки.

● Кажуть: удар об стіл і ножиці обізвуться... Так і батьки різних „Галушок” і „Пампушків”, описаних Миколою Понеділком, обурюються власним портретом. Чому? Адже мало того, що вони самі засідають по різних організаціях, що бувають на рефератах, імпрезах. Цього мало, коли вони з власними дітьми не вміють дати собі ради, навіть що гірше — самі часто з ними розмовляють не по українськи. Наслідки такі, що наші діти танцюють у народних строях, але навіть на курсах українознавства, в молодечих організаціях розмовляють між собою по англійськи. — Є люди, що ще й висловлюють догану батькам, які говорять з дитиною рідною мовою, піде до школи німе й дурне... Дарма, що — як недавно інформували „Листи” — славні вчені кажуть, що дитина повинна до 5-го року життя знати бодай дві мови. У нас діти знають одну і то... не свою.

Пригадується, як то було колись з польською мовою. Тоді вважалось непристойною річчю навіть в уряді говорити не по українськи. Невже щоб любити своє, треба аж чужого батога?

Відповідь: Один із перших модерних філософів вважав мислення доказом існування: Думаю, отже існую... Для нас треба б трансформувати це інакше: — Страждаю, отже існую; переслідують мене, отже існую... Коли в Польщі переслідували українську мову, ми говорили тільки по українськи. Тут нас не гноблять, тут можемо вільно вживати рідної мови, тому її занедбуємо. В свободі топимось, пропадаємо, аж неволя добуває з нас людську поставу спротиву і вірності собі самим.

Мода це податок від люксусу, який треба платити двічі в рік.

Françoise Saqan
фр. письменниця

ПЕРЕД СОТИМ ЧИСЛОМ „ЛИСТІВ ДО ПРИЯТЕЛІВ”

Наступне, 99-100 число, за травень-червень, вийде в перших днях червня. Маємо одне прохання до наших Читачів:

Привітайте те соте число вирівнянням усіх належностей за журнал.

Це не приємно супроти тих Читачів, які своєчасно прислали передплату, що мусимо в кожному числі повторяти такі пригадки. Нам не приємно супроти них, що журнал спізняється. Але за друк, папір, пошту платимо готівкою, і не маємо ніяких фондів, щоб кредитувати. Хто спізняється з перплатою, той спричинює спізнений вихід журналу і може причинитися до його руїни. Тож отримавши це число, провірте рахунки і негайно випліть залеглисті. В травні муситимемо писати окремі пригадки тим, що до того часу не вирівняли рахунку. Звільніть себе і нас від тієї непотрібної роботи і тих зайвих коштів. Ще раз прохаємо: — до травня!

НЕСПРОМОЖНОМУ БРАТОВІ

(Продовження)

На фонд передплати „Листів” неспроможному братові прислали Вшан. ПП.: 15.00 дол. — НН, Фил. — 13.00 дол. — П. Кулиняк, Н-арк. — По 5.00 дол. — П. Богданський, Ірвти; Б. Бойчук, Ктвл; Д. Верба, Брклн; І. Крамаренко, Брклн; А. Олесюк, Корп. Хр; М. Стахів, Чкго; М. Чорнокосінський, Вфло; І. Яремко, Чкго. — По 3.00 дол.: М. Завицький, Ірвти; В. Івашук, Чкго; М. Клепачівська, Врмт; С. Сенишин, Едмтн; А. Скробко, Л. Андж; Р. Трешньовський, Брквил; П. Чупрун, Фил; І. Яременко, Дж. Сіті. — По 2.00 дол.: М. Бориславський, Чстр; І. Бульбенко, Брклн; І. Вишинський, Ф. Віл; М. Волошин, Бйн; М. Гандзюк, Вилнд; В. Іваник, Трнто; Р. Крохмалюк,

Дтрйт; М. Маренін, Влмтк; А. Роїк, Едмтн; А. Слюсарчук, Дтрйт; В. Шерей, Рего П. — По 1.50 дол.: Д. Вирства, Рчстр; М. Понеділок, НН. — По 1.00 дол.: — К. Вризгун, Трнто; П. Іванів, Трнто; В. Кивелюк, Фил; І. Ліщинський, НН; Е. Лятишевський, Дтрйт; Ф. Мелешко, НН; С. Нєбеш, Квллд; Ф. Пігідо, Мяхн; Т. Рудєвський, Ст. Кет; І. Скиба, Трнто; О. Скоп, Каліф; П. Хрептовський, Амтрдм; М. Чайківський, Дзам. Пл.

Щиро дякуємо в імені тих, що їм уфундовано передплату. Разом уфундовано цим списком 26 передплат. Потрібно було б принайменше 50. Тож прохаємо не забувати цього фонду.

Умови передплати	
на рік	5.00 дол.
на півріччя	2.75 дол.
окреме число	0.50 дол.
Адреса „Листів до Приятелів”	
— Letters to Friends,	
P. O. Box 428 Newark 1, N. J., USA	

Адреси для Австралії:	
Dr. V. Bilynskij,	43 Mathoura Rd.
Toorak SE. 2	Victoria, Australia.
Mr. I. Hrynewych,	Lot 85 Springfield
Ave,	Blacktown N. S. W. Australia.
Mr. T. Pasiczynskij,	60 Hughes St.,
Mile End.	South Australia.

В-во „КЛОЧ”

За редакцію: М. Шлемкевич

За в-во: Д. Кузик, Л. Ломиш, О. Олесницький, Ом.. Тарнавський

Ціна 1.00 дол. (Подвійне число)

LETTERS TO FRIENDS
P. O. Box 428
Newark 1, N. J.